

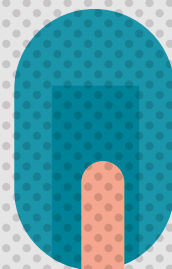
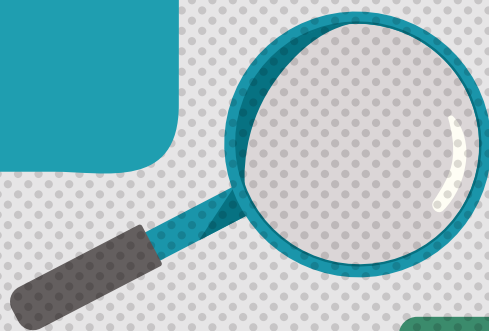
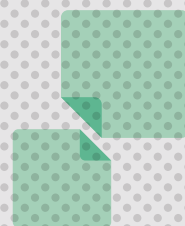
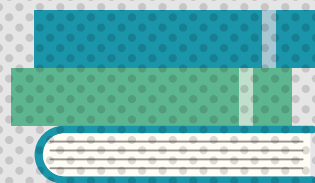

unesco

Domā kritiski, klikšķini atbildīgi!

Medijpratīgi un informācijpratīgi pilsoņi

IEVADS MEDIJPRATĪBAS, INFORMĀCIJPRATĪBAS UN CITOS SAISTĪTAJOS PAMATJĒDZIENOS

Šī publikācija ir tapusi starptautiskajā izglītības akcijā „Pasaules lielākā mācību stunda” ar UNESCO Latvijas Nacionālās komisijas un Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrijas atbalstu.

Modulis ir daļa no UNESCO mācību programmas „Domā kritiski, klikšķini atbildīgi! Medijpratīgi un informācijpratīgi pilsoņi”.

© UNESCO 2021

ISBN: 978-92-3-100448-3

Pirms moduļu izmantošanas aicinām iepazīties ar [pielikumu sadaļu](#), kas ietver pedagoģiskās pieejas, mācību rezultātus un kompetences.

Šī publikācija pieejama saskaņā ar atvērtās piekļuves nosacījumiem, *Attribution-ShareAlike 3.0 IGO (CC-BY-SA 3.0 IGO)* licence (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/igo/>).

Lietojot publikācijas saturu, lietotāji piekrīt UNESCO Atvērtās piekļuves vietnes lietošanas noteikumiem un saistībām (<https://www.unesco.org/open-access/terms-use-ccbysa-en>).

SATURS

IEVADS	5
MODUĻA DAĻAS	9
1. daļa. Izpratne par mediju un informācijas pratību: ievads	10
2. daļa. MIP, pilsoniskā līdzdalība un tiesības uz informāciju	17
3. daļa. Mijiedarbība ar medijiem un citiem satura nodrošinātājiem, piemēram, bibliotēkām, arhīviem, muzejiem un digitālās komunikācijas uzņēmumiem	23
4. daļa. MIP, digitālās prasmes, līdzdalība kultūras dzīvē vai kultūras radošā telpa un uzņēmējdarbība	28
5. daļa. MIP, mācīšana un mūžizglītība	34
Fragmenti no UNESCO sagatavotās mācību programmas „Domā kritiski, klikšķini atbildīgi! Medijpratīgi un informācijpratīgi pilsoņi”	
MIP mācīšana un mācīšanās – pedagoģiskās pieejas: mācību programmas izmantošana	37
MIP mācību programmas pedagogiem un izglītojamiem galvenās tēmas	43
Resursi	49

„Ja būtu iespējams vispārīgi definēt, kāds ir izglītības uzdevums, varētu teikt, ka tās galvenais mērķis ir nodrošināt, ka izglītojamie mācību procesā iegūst tādas prasmes, kas ļauj viņiem pilnvērtīgi piedalīties sabiedriskajā, kopienas un ekonomiskajā dzīvē.”

Ņūlondonas grupa (*The New London Group*)

IEVADS

Ziņu mediju un informācijas un komunikācijas tehnoloģiju (IKT) saplūšana un ar to saistītā satura un sistēmu konverģence liecina, ka mēs dzīvojam pasaulē, kurā saskarsme kļūst arvien pastarpinātāka. Tā ir pasaule, kurā komunikācija starp cilvēkiem un informācijas nodošana arvien biežāk notiek, izmantojot tehnoloģiskās platformas. Šī jaunā realitāte piedāvā plašas iespējas, taču nes arī izaicinājumus, mediju un informācijas pratībai (MIP) kļūstot par būtisku nosacījumu, lai cilvēkiem nodrošinātu iespējas. Tās ietver piekļuvi informācijai, dažādus pašizpaušmes veidus, mūžizglītību, līdzdalību, radošās izpaušmes, dialogu, kultūras apmaiņu un pārskatāmību. Apvienojot šos elementus, tiek veicināta ilgtspējīgas attīstības mērķu sasniegšana. Savukārt izaicinājumi ietver riskus – privātuma un datu pārkāpumus, maldinošas informācijas apmēra pieaugumu, uzraudzības problēmas, arvien plašāku naida runu un vardarbīgo ekstrēmistu izplatītu saturu tiešsaistē, biežus uzbrukumus sievietēm un vēl izteiktāku marginalizēto sabiedrības grupu atstumšanu.

Covid-19 pandēmija uzskatāmi parādīja izmaiņas, kas notikušas informācijas plūsmā, digitālajās tehnoloģijās, satura nodrošināšanas starptiesiskajās un mediju attīstībā. No vienas puses, publiskajā telpā mēs redzam dažādus plānus un centienus savaldīt vīrusu. Tomēr šādus centienus apgrūtina „dezinfodēmija” (vārdu „dezinformācija” un „pandēmija” apvienojums), t. i., mulsinoša satura kopums, kas patiesus faktus bieži vien aizēno ar maldinošu informāciju, kuras izplatību nodrošina pati digitālā komunikācija.

Mediju un informācijas pratība (MIP) ir vispārējs apzīmējums, kas ietver dažādas kompetences, kuras ļauj indivīdiem un to grupām orientēties mūsdienu informācijas un komunikācijas vides nepastāvīgajos apstākļos. Tā ietver plašu zināšanu, prasmju, attieksmju un vērtību kopumu. MIP nodrošina iespēju iedzīvotājiem (arī jauniešiem) iegūt kompetences, lai tie izprastu savas informācijas vajadzības, spētu labāk un gudrāk meklēt, atrast, kritiski izvērtēt, izmantot un paši sagatavot informāciju un mediju saturu. Tādējādi MIP digitālās tehnoloģijas ļauj izmantot jēgpilni un radoši un sniedz iespējas visiem to lietotājiem, uzlabojot lietotāju

zināšanas par savām tiešsaistes un digitālajām tiesībām, kā arī ētikas jautājumiem, kas saistīti ar piekļuvi informācijai un tās izmantošanu. Medijpratīgi un informācijpratīgi iedzīvotāji ir spējīgi efektīvāk iesaistīties dialogā, īstenot vārda brīvību, piekļuvi informācijai, dzimumu līdztiesību, daudzveidību, mieru un ilgtspējīgu attīstību.

MIP ir nozīmīgs priekšnoteikums, lai līdzsvarotu iedzīvotāju un satura nodrošinātāju varu un izmantotu IKT sniegtās iespējas izglītībā, kur tās veicinātu vienlīdzīgu piekļuvi informācijai un vārda brīvību. Lai cilvēki varētu efektīvi līdzdarboties un gūt panākumus visos dzīves posmos, MIP ir steidzami jāintegrē visos sabiedrības līmeņos, tāpat arī formālajā, neformālajā un ikdienējā izglītībā.

Saskaņā ar jaunāko statistiku, kas atrodama Starptautiskās Telesakaru savienības (*ITU*) Pasaules telekomunikāciju/ IKT indikatoru datubāzē (2019), no 1,7 miljardiem pasaules mājsaimniecību 1,3 miljardiem (jeb trim ceturtdaļām mājsaimniecību, kas atbilst 4,9 miljardiem iedzīvotāju) ir pieejama televīzija un 0,6 miljardiem (jeb vienai trešdaļai mājsaimniecību, kas atbilst 1,9 miljardiem iedzīvotāju) ir pieejams dators. 2021. gada janvārī 59,6 % pasaules iedzīvotāju (jeb 4,66 miljardi cilvēku) lietoja internetu¹; 2020. gada vidū bija aptuveni 105 mobilo sakaru abonementi uz 100 iedzīvotājiem.

Papildus tam pasaulē tiek izmantoti vairāk nekā 2,5 miljardi radiouztvērēju. Pasaules laikrakstu un laikrakstu izdevēju asociācija ziņo, ka 2018. gadā 640 miljoni abonentu visā pasaulē katru dienu iegādājās (abonēja) drukātos un digitālos ziņu avotus. UNESCO Statistikas institūta aplēses liecina, ka katru gadu pasaulē tiek publicēts gandrīz viens miljons jaunu grāmatu. 2019. gada beigās pasaulē vairāk nekā 69 % jauniešu (15–24 gadu vecuma grupā) lietoja internetu. Saskaņā ar *UNICEF/ITU* kopīgo ziņojumu 1,1 miljardam (jeb trešdaļai) bērnu un jauniešu vecumā līdz 25 gadiem mājās ir pieejams internets. Četru gadu laikā, t. i., no 2015. gada līdz 2019. gadam, par 270 % pieaudzis to uzņēmumu skaits, kas izmanto mākslīgo intelektu.

1 Statista, <https://www.statista.com/statistics/617136/digital-population-world-wide/>.

Televīzijas kanāli, radio stacijas, laikraksti, mobilo tālrunu funkcijas, internets, grāmatas, bibliotēkas, reklāmas stendi un videospēles – visi šie informācijas avoti lielā mērā nosaka, ko mēs iemācāmies par sevi, savu valsti, kultūru un apkārtējo pasauli. Būt medijpratīgiem un informācijpratīgiem šajā savienotajā pasaulē nozīmē, ka mēs spējam no jauna izvērtēt pilsoniskuma un mūžizglītības nozīmi un apsvērt tādus jēdzienus kā globālā pilsoniskuma izglītība, izglītība ilgtspējīgai attīstībai un digitālā pilsonība.

Satura nodrošinātājiem (piemēram, bibliotēkām, arhīviem, muzejiem, medijiem un digitālās komunikācijas uzņēmumiem) ir būtiska loma ilgtspējīgas attīstības, demokrātijas un labas pārvaldības nodrošināšanā, jo tie gan kalpo kā platformas demokrātiskām diskusijām, gan veicina digitālo radošumu un uzņēmējdarbību. Lai satura nodrošinātāji un digitālie rīki varētu veicināt demokrātiskus procesus un ilgtspējīgu attīstību, iedzīvotājiem ir jāiemācās kritiski izvērtēt to izmantošanu un jāprot interpretēt ziņas, ko tie saņem, rada un izplata. Tāpat, lai šī ekosistēma varētu vairot digitālo radošumu un uzņēmējdarbību, papildus iepriekš minētajām kompetencēm cilvēkiem ir arī jāprot ieraudzīt uzņēmējdarbības iespējas šajā jomā un izmantot ieguvumus, ko sniedz kritiskā domāšana apvienojumā ar radošumu un sadarbību sociālo pārmaiņu sfērā.

Lai gan mēs nedrīkstam pārāk zemu novērtēt rakstpratības un rēķinpratības pamatprasmju nozīmi, MIP iekļaušana mācību un profesionālās izaugsmes programmās nozīmē, ka jauniešiem ir arī jāizprot satura nodrošinātāju funkcijas un jāattīsta prasmes meklēt, izvērtēt, izmantot un radīt saturu savu personisko, sociālo, profesionālo un izglītības mērķu sasniegšanai. Turklāt viņiem ir jāpiemīt kritiskās domāšanas pamatprasmēm, lai spētu analizēt un izmantot šīs iemaņas pašizpausmē, kļūtu neatkarīgi izglītojamie, radītāji, labi informēti iedzīvotāji, profesionāļi un līdzdalībnieki savas sabiedrības pārvaldības, demokrātiskajos un ekonomiskajos procesos (skat. Nacionālā informācijpratības foruma ziņojumu (*Report of National Forum on Information Literacy*), 2005).

Šis mācību modulis, kas ir daļa no UNESCO sagatavotās mācību programmas „Domā kritiski, klikšķini atbildīgi! Medijpratīgi un informācijpratīgi pilsoņi”, ir balstīts uz četriem pīlāriem: kritiskās domāšanas, pašizpaušmes, līdzdalības un radošuma. Tajā ir aplūkota gan MIP saistība ar dažādām jomām, gan aspekti, kuros MIP pārklājas ar tām. Tāpat minētajā mācību modulī ir izskatīti vairāki jautājumi. Kas ir informācija plašākā satura izpratnē? Kas ir mediji un digitālās komunikācijas uzņēmumi? Kas ir digitālās tehnoloģijas? Kādēļ ir jā māca visi šie jautājumi? Kādēļ tie ir svarīgi? Kas ir medijpratība? Kas ir informācijpratība? Kas ir digitālā pratība? Kādēļ tieši mediju un informācijas pratība?

Modulī MIP tiek pasniegta nevis kā atsevišķa disciplīna, bet gan kā mācīšanas un mācīšanās, tāpat arī sociālās un ekonomiskās iesaistes process. Tādējādi tas izglītojamos vispārīgi iepazīstina ar galvenajiem šīs jomas jautājumiem un jēdzieniem, piedāvājot viņiem iespēju labāk izprast, kā atšķiras principi „mācīt par” un „mācīt ar”, un iesaistīties sabiedrības procesos, MIP izmantojot kā instrumentu.

Moduļa mērķis ir nodrošināt, ka pedagogi, izglītojamie, kopienu līderi un citi izglītības darbinieki kļūst medijpratīgi un informācijpratīgi un attīsta kompetences, kas nepieciešamas MIP integrēšanai visos izglītības līmeņos un veidos.

MODUĻA DAĻAS

1. DAĻA

IZPRATŅĒ PAR MEDIJU UN
INFORMĀCIJAS PRATĪBU: IEVADS

2. DAĻA

MIP, PILSONISKĀ LĪDZDALĪBA UN
TIESĪBAS UZ INFORMĀCIJU

3. DAĻA

MIJIEDARBĪBA AR MEDIJIEM UN
CITIEM SATURA NODROŠINĀTĀJIEM,
PIEMĒRAM, BIBLIOTĒKĀM,
ARHĪVIEM, MUZEJIEM UN DIGITĀLĀS
KOMUNIKĀCIJAS UZŅĒMUMIEM

4. DAĻA

MIP, DIGITĀLĀS PRASMES,
LĪDZDALĪBA KULTŪRAS DZĪVĒ VAI
KULTŪRAS RADOŠĀ TELPA UN
UZŅĒMĒJDARBĪBA

5. DAĻA

MIP, MĀCĪŠANA UN MŪŽIZGLĪTĪBA

1. DAĻA.

IZPRATNE PAR MEDIJU UN INFORMĀCIJAS PRATĪBU: IEVADS

ILGUMS: DIVAS STUNDAS

Galvenās tēmas

- Jēdzienu „informācija” un „mediji” līdzības un atšķirības.
- Satura nodrošinātāju nozīme.
- Mediju un informācijas pratības galvenie mācību rezultāti.

Mācību mērķi

Pēc šā moduļa apguves pedagogiem ir jāspēj

- atpazīt galvenos mācību rezultātus un elementus, kā arī mediju un informācijas pratības un digitālo prasmju konvergenci;
- izprast mediju un informācijas pratību, tās nozīmi un svarīgumu izglītojamo un pedagogu dzīvē mūsdienās;
- noteikt un aplūkot satura nodrošinātāju (piemēram, bibliotēku, arhīvu, muzeju, mediju, digitālās komunikācijas uzņēmumu) normatīvās lomas;
- saskatīt šo lomu izpausmes (vai to trūkumu) dažādos tekstos.

Šajā daļā aplūkoto kompetenču līmenis:

pamata/vidējs.

Mediju dažādās lomas

Medijiem, digitālās komunikācijas uzņēmumiem un citiem satura nodrošinātājiem ir būtiska loma informācijas un komunikācijas procesos. Tie nodrošina vienu no veidiem, kā nodot informāciju, lai gan to loma ir daudz plašāka. Tā kā šādi mediji ir nozīmīga katras sabiedrības komunikācijas sistēmas daļa, to institucionālā uzbūve bieži vien ir sasaistīta ar dažādiem satura nodrošinātājiem, kas nav mediji, piemēram, bibliotēkām, muzejiem, arhīviem, digitālās komunikācijas uzņēmumiem, citām informācijas sniegšanas organizācijām un iedzīvotājiem, kas rada savu saturu.

Šajā MIP mācību programmā ziņu mediji (neatkarīgi no tehnoloģiju veida, ko tie lieto) tiek normatīvi definēti kā tādas uzticamas un aktuālas informācijas avoti, kas sagatavota redakcionālā procesā, kuru nosaka žurnālistikas vērtības un kurā redakcionālo atbildību var attiecināt uz konkrētu organizāciju vai juridisku personu. Tomēr mēs nevaram aizmirst reālo dzīvi, kurā šādas normas ne vienmēr tiek īstenotas, piemēram, gadījumos, kad medijus kontrolē valdība vai pastāv kādas citas normatīvas neatbilstības, tādēļ mediji – tāpat kā citi satura nodrošinātāji – ir jāpatērē kritiski, praktizējot MIP.

Medijus un citus satura nodrošinātājus var vērtēt pēc to atbilstības normatīvajām lomām. Tiem ir jāspēj

- darboties kā informācijas un zināšanu kanāliem, kuros iedzīvotāji savstarpēji komunicē un kas tiem palīdz pieņemt pamatotus lēmumus;
- veicināt zināšanās balstītas diskusijas starp aktīviem sabiedrības pārstāvjiem;
- nodrošināt plašu aspektu kopumu, ko mēs iemācāmies par pasauli papildus savai tiešajai pieredzei, un būt līdzekļiem, ar kuriem sabiedrība mācās pati par sevi un veido kopienas izjūtu;
- darboties kā pārvaldības (visās tās formās) uzraugiem, veicināt pārskatāmību sabiedriskajā dzīvē un pie varas esošo personu publisku kontroli, atmaskojot korupciju, administratīvas kļūmes un korporatīvus noziegumus;
- būt nozīmīgiem demokrātisko procesu veicinātājiem un vienam no spēkiem, kas nodrošina brīvprātīgas un godīgas vēlēšanas;
- būt kultūras izpausmju un kultūras kohēzijas nesējiem savā valstī un starp valstīm;
- darboties pārskatāmi arī pašiem kā aizstāvjiem un aktīviem sabiedrības dalībniekiem, vienlaikus ievērojot tās daudzpusīgās vērtības.²

Konverģence

UNESCO un dažādu jomu eksperti ir izveidojuši vispārēju apzīmējumu „mediju un informācijas pratība”, kurā apvienotas saistītas jomas, kam ir viens kopīgs mācību mērķis – sniegt iespējas izglītojamiem un iedzīvotājiem, lai attīstītu viņu kritiskās domāšanas prasmes satura izmantošanā, radīšanā un izplatīšanā.

Informāciju var iedalīt primārajos avotos (piemēram, pētnieciski ziņojumi un tēzes), sekundārajos avotos (piemēram, grāmatas, žurnāli, laikraksti) un terciārajos avotos, kas tiek iegūti no primārajiem un sekundārajiem avotiem (piemēram, datubāzes, repozitoriji un bibliogrāfijas). No vienas puses, MIP attiecas uz tekstuāliem produktiem (elektroniskām vai drukātām publikācijām), kas parasti iziet pētniecisko izpēti un ilgu rediģēšanas procesu. Tas ir intelektuālais īpašums, kura citātus, atsauces un bibliogrāfiju drīkst izmantot tālāk. Taču MIP ir attiecināma arī uz plašsaziņas līdzekļiem, kas analizē citu satura nodrošinātāju (piemēram, televīzijas, sociālo tīklu vietņu un filmu veidošanas apvienību) sagatavoto vēstījumu attēla, krāsu un skaņu nianšes. Lai gan šādas institūcijas ne vienmēr attaisno mūsu cerības attiecībā uz to normatīvo lomu, mediju vispārējais uzdevums ir informēt, izglīt un izklaidēt. Turpinājumā ievietotajā 1.1. tabulā parādīta informācijas, mediju un tehnoloģiju satura, tematu, metožu, rīku un elementu saistība un līdzīgās pazīmes (konverģence).

2 Uzskaitījums sagatavots, izmantojot UNESCO Mediju attīstības rādītājus (*Media Development Indicators – MDI*).

1.1. TABULA. MEDIJPRATĪBAS UN INFORMĀCIJPRATĪBAS KONVERĢENCE. NO TRADICIONĀLĀ UZ KONVERĢENTO SKATPUNKTU

INFORMĀCIJAS PRATĪBA	PLAŠSAZIŅAS LĪDZEKĻI UN DIGITĀLĀS TEHNOLOĢIJAS – MEDIJU JEB DIGITĀLĀ PRATĪBA
Grāmatas Monogrāfijas Periodika Patenti Uzņēmumi Akadēmiski jeb pētniecības produkti	<p style="text-align: center;">SATURA FORMA</p> <p style="text-align: center;">← konverģence →</p> Ziņas Laikraksti Televīzija Radio Vizuālie mediji Sociālie tīkli Popkultūras produkti
Dziļa izpēte Zinātniska recenzēšana Ilgs rediģēšanas process Redakcionāla pārbaude Būtiski sniegt citātus	<p style="text-align: center;">SATURA PĀRBAUDE</p> <p style="text-align: center;">← konverģence →</p> Neliela izpēte Nozares veikta pārbaude Lēns rediģēšanas process Dažkārt satura veidošana bez iepriekšējas sagatavošanās, ņemot vērā konkrēto medija veidu Lietotāju atsauksmes / atzīts novērtējums
Selektīvākas grupas Nepieciešama lasītprasme Lielāks pieprasījums pēc izziņu raisoša, nevis gatava satura	<p style="text-align: center;">PAREDZAMĀ AUDITORIJA</p> <p style="text-align: center;">← konverģence →</p> Plašāka auditorija, bieži vien konkrētas mērķgrupas Audiovizuāli vēstījumi, nepieciešama lasītprasme un skatīšanās prasme (audiovizuālā uztvere) Īsi audio vai uzmanību piesaistoši vizuālie materiāli
Lietotāja veikta meklēšana Nepieciešamas iegūšanas un izvērtēšanas prasmes IKT veidotājs – nenoteiktas robežas	<p style="text-align: center;">PAREDZAMĀ PIEKĻUVE</p> <p style="text-align: center;">← konverģence →</p> Mediju sekotāji jeb lietotāji Prasmes filtrēt, atsijāt un analizēt mediju vēstījumu Nepieciešamas radīšanas prasmes
Izglītība, uzņēmējdarbība Ilgtermiņa lēmumu pieņemšana	<p style="text-align: center;">GALVENAIS PAREDZAMĀS IZMANTOŠANAS MĒRĶIS</p> <p style="text-align: center;">← konverģence →</p> Izklaide un izglītība lkdienas un ilgtermiņa lēmumu pieņemšana
Galvenokārt drukāts teksts Parasti akadēmiskajā vidē sagatavots saturs	<p style="text-align: center;">PAREDZAMĀ ESTĒTIKA</p> <p style="text-align: center;">← konverģence →</p> Vairāk audiovizuālo materiālu Nozares vai valdības, lielu un mazu uzņēmumu sagatavots saturs – gan tradicionāls, gan alternatīvs
Bibliotekāri (mērķis – informācijas vākšana un izmantošana) Pedagogi (mērķis – kvalitatīva informācija)	<p style="text-align: center;">PAREDZAMIE PRASMJU VEICINĀTĀJI</p> <p style="text-align: center;">← konverģence →</p> Plašsaziņas līdzekļu speciālisti Mediju produktu mērķis – patiesība pret neobjektīvu informāciju Galvenais mērķis – estētiskie aspekti, vizuālais attēlojums

Avots: tabula sagatavota, izmantojot Lau, J., un Grizzle, A. *Evolution and History of Media and Information Literacy*. 2019.

Mācību pieejas un uzdevumi

Kā norādīts šī izdevuma pielikumā, ir iespējams izmantot dažādas pedagoģiskās jeb mācību pieejas. Pārskatiet sniegto sarakstu un izvēlieties, kuru pieeju izmantosiet turpinājumā piedāvātajos vai citos – pašu sagatavotos – uzdevumos.

Apskatiet terminus, ko šīs jomas speciālisti visā pasaulē izmanto saistībā ar dažādām MIP pratībām.

- Medijpratība
- Bibliotēku pratība
- Datorpratība
- Vārda brīvības pratība
- Internetpratība
- Digitālā pratība
- Ziņu pratība
- Filmu pratība
- Spēļu pratība
- Sociālo mediju pratība
- Mākslīgā intelekta pratība
- Datu pratība
- Drošības pratība
- Aizsardzības pratība
- Privātuma pratība

Izpētiet katra šī termina dažādās definīcijas, izmantojot interneta vai bibliotēku resursus. Ko varat secināt par šo MIP terminu un jēdzienu savstarpējo saistību? Uzrakstiet vienā rindkopā, kāds būtu jūsu pamatojums medijpratības un informācijpratības apvienošanai vienotā MIP jēdzienā.

Informācijas ievākšana

Pienācīga dažādu satura nodrošinātāju piedāvātās informācijas izmantošana ir atkarīga no cilvēku spējas izprast savas informācijas vajadzības, kā arī spējas atrast un iegūt tiem pieejamo saturu un izvērtēt tā kvalitāti. Mūsdienās pieejams ļoti plašs un daudzveidīgs saturs, kas ievērojami atšķiras precizitātes, uzticamības un vērtības ziņā. Turklāt šī informācija tiek piedāvāta dažādās formās (piemēram, kā teksts, attēls vai statistikas dati, elektroniskā vai drukātā veidā) tiešsaistes repozitorijos un portālos, virtuālās un reālās bibliotēkās, dokumentu krājumos, datubāzēs, arhīvos, muzejos u. c. Tomēr visbūtiskākais ir tas, ka ievērojami var atšķirties satura kvalitāte.

Pirms satura un tā avotu izvērtēšanas ir svarīgi saprast, kādam nolūkam (piemēram, izklaidei) informācija tiks izmantota. Tas palīdzēs atšķirt uzticamus informācijas avotus. Ir vairāki galvenie jautājumi, ko varam sev uzdot. Kurš avots vai kāda veida avots būtu visuzticamākais informācijas nodrošināšanai konkrētajā gadījumā? Kuri avoti, visticamāk, izmanto pārbaudes procedūras, ir godīgi, bez slēptiem nolūkiem, uzskatāmi parāda kvalitātes kontroles esamību un ir gatavi iespējamiem labojumiem?

Informāciju mēs varam aplūkot kā elementu, ko glabā un pārvalda dažādi satura nodrošinātāji, piemēram, bibliotēkas, arhīvi, muzeji, mediji vai digitālās komunikācijas uzņēmumi. Šiem satura nodrošinātājiem ir vairākas funkcijas:

- informēt;
- izglīt;
- veicināt mācīšanas un mācīšanās procesus;
- nodrošināt piekļu visu veidu informācijai (daudzveidīgai, uzticamai, bez ierobežojumiem un dažkārt bez maksas);
- kalpot par informācijas kanālu;
- atbalstīt universālās vērtības un pilsoniskās tiesības, piemēram, vārda un informācijas brīvību;
- kalpot par sabiedrības kolektīvo atmiņu;
- apkopot informāciju;
- saglabāt kultūras mantojumu;
- izklaidēt.

Tomēr tiem var būt citas – dominējošākas – lomas: būt peļņas gūšanas līdzekļiem, politiskiem instrumentiem vai kultūras hegemonijas nodrošinātājiem.

Uzdevumi

Kā norādīts šī izdevuma [pielikumā](#), ir iespējams izmantot dažādas pedagoģiskās jeb mācību pieejas. Pārskatiet sniegto sarakstu un izvēlieties, kuru pieeju izmantosiet turpmāk piedāvātajos vai citos – pašu sagatavotos – uzdevumos.

- Analizējiet satura atšķirības, ko sniedz dažādi satura nodrošinātāji, piemēram, nosakot, kuri no tiem sniedz plašāku informāciju nekā tikai reklāmu vai izklaidi un kuri ļauj izplatīties maldinošai informācijai vai naida runai. Papildus tam nosakiet, kāds ir satura veids, piemēram, monogrāfisks vai sērijveida, un izziniet, kā tie atšķiras. Izglītojamie var paskaidrot, kādas ir katra publikācijas veida atšķirības, un nosaukt divus katra publikācijas veida piemērus.
- Bibliotēku katalogi ir kvalitatīvas informācijas avots. Aiciniet izglītojamos iepazīties ar galvenajām pozīcijām (autors, nosaukums un žanrs), noteikt tematu un sameklēt divus katra informācijas un mediju veida avotus.
- Izskatiet medijus un atrodiat resursus vai tekstus, kas ir iepriekš uzskaitīto funkciju piemēri. Atrodiat tekstus, kas atspoguļo šīs funkcijas vietējā, valsts vai globālā mērogā.
- Salīdziniet dažādus bibliotēkas katalogus, lai varētu tos izmantot pētāmās informācijas meklējumos, tādējādi ietaupot laiku un pūles. a) Nosauciet, kādus bibliotēkas katalogus zināt, un sameklējiet vēl četrus (vēlams, lai tie būtu augstākās izglītības iestāžu katalogi). b) Sameklējiet informāciju par kādu sev interesējošu tematu katalogos, ko uzskatāt par labākajiem no aplūkotajiem. c) Sniedziet piecas atsauces uz grāmatām vai citiem materiāliem, kurus atradāt katalogos, ko uzskatāt par labākajiem. Apdomājiet un pamatojiet, kādēļ tie ir labākie.

- Iepazīstieties ar augstākās izglītības iestāžu vai publiskajām bibliotēkām, lai atrastu grāmatas vai citus resursus, kuros sniegta informācija par ilgtspējīgu attīstību, demokrātiju, citām pasaules daļām, dažādām kultūrām, sabiedrisko un ekonomisko dzīvi vai citiem jautājumiem, kas jūs interesē. Izpētiet vairākus jautājumus. Kurš pieņem lēmumus par to, kādi resursi piešķirami bibliotēkām? Kas nolemj to, kuras grāmatas ir jāiekļauj bibliotēkas krājumā un kuras ir jāizņem? Kas nosaka to, kuras grāmatas ir svarīgākas par citām? Kā budžets un autortiesības ietekmē bibliotēkas lomu? Vai bibliotēkas pilda savas funkcijas? Līdzīgu uzdevumu var sagatavot arī par muzejiem vai arhīviem.
- Mediji var veicināt nācijas attīstību un stiprināšanu, taču var arī sekmēt atstumjošu nacionālismu. Apspriediet, kā un kādēļ mediji īsteno šīs funkcijas. Izvērtējiet mediju nodrošināto saturu savā valstī. Cik daudz atšķirīgu viedokļu par attīstību, valsts stiprināšanu un valsts interesēm varat atrast? No kādiem skatpunktiem?
- Sameklējiet internetā stāstus par gadījumiem, kad kara, konflikta vai citu iemeslu dēļ ir tīši iznīcinātas bibliotēkas, muzeji, arhīvi vai konkrētas grāmatas. Kā varat pārliecināties, vai šis stāsts ir patiess? (Ņemot vērā, ka šī ir tikai materiāla pirmā daļa, pedagogi, iespējams, vēl nav apguvuši nepieciešamās prasmes, lai atbildētu uz šo jautājumu, tādēļ ir jānorāda, ka tā ir kompetence, kas tiks aplūkota vēlāk, un jāpāriet uz nākamo jautājumu.) Kā mediju, bibliotēku, arhīvu, digitālās komunikācijas u. c. resursu iznīcināšana var ietekmēt cilvēkus, vēsturi un kultūru? Kādu ietekmi vēl atstāj šāda rīcība (pamatojoties uz jūsu novērojumiem)?
- Kas ir publiska jeb vispārpieejama informācija? Izpētiet, kādi ir divu jūsu valsts institūciju uzskati par publisko informāciju. Apspriediet šo institūciju sniegtās informācijas atbilstību. Vai ir noteikta valsts politika vai kārtība, kā publiskojama informācija? Vai jūsu valstī ir tiesību akti, likumi, kas regulē piekļuvi informācijai? Vai tie tiek lietoti? Kādas ir pilsoņu tiesības uz pārskatāmību?
- Pamatojoties iepriekšējā uzdevumā saņemtajās atbildēs, apkopojiet, kādi ir MIP rezultāti (kas ir jāspēj medijpratīgai un informācijpratīgai personai)?
- Izveidojiet sarakstu ar medijiem, kas mūsdienās ir klātesoši izglītojamo un pedagogu dzīvē. Kādas ir katra šī medija galvenās funkcijas? Ko, jūsuprāt, nozīmē būt „pratīgam”, izmantojot šo satura nodrošinātāju resursus? Kādas zināšanas, prasmes un attieksmes ir nepieciešamas?
- Veiciet ierakstus dienasgrāmatā par vienu dienu, atzīmējot, kuru satura nodrošinātāju (piemēram, bibliotēku, arhīvu, muzeju, mediju vai digitālās komunikācijas uzņēmumu) pakalpojumus izmantojat un kādā veidā to darāt. Kādas iezīmes var novērot jūsu ieradumos? Cik stundu pavadāt, izmantojot tādas platformas kā internets, televīzija, radio, datorspēles u. c.? Kāda nozīme šiem satura nodrošinātājiem ir jūsu dzīvē?
- Pastaigājiet pa savu skolu vai apkārtni. Piefiksējiet, kādi satura nodrošinātāji atrodami šajā vidē. Kuras no iepriekš raksturotajām funkcijām tajos atspoguļojas?

- Iztēlojieties, ka jūs kādu dienu pamostaties un pasaulē vairs nav neviena medija, bibliotēkas vai institūcijas, kas nodrošina interneta un mobilos pakalpojumus. Ir pazuduši arī visi laikraksti, žurnāli, radiostacijas un televīzijas kanāli. Nelielās grupās apspriediet, kas notiktu ar iedzīvotājiem.
 - Kā iedzīvotāji tagad saņemtu informāciju?
 - Kā cilvēki izplatītu ziņas par jauniem faktiem un notikumiem?
 - Kā mainītos lēmumi, ko parasti pieņemam?
 - Kā tieši jums visvairāk pietrūktu šādā situācijā?
 - Ko sabiedrība zaudētu, ja rastos šādi sarežģījumi?
- Uzrakstiet vēstuli redaktoram, kurā minēti jūsu secinājumi par satura nodrošinātāju nozīmi demokrātiskā sabiedrībā (pieņemot, ka tie īsteno savu normatīvo lomu).

MIP nozīme cilvēku dzīvē

MIP mērķis ir sniegt cilvēkiem izpratni par satura nodrošinātāju (piemēram, bibliotēku, arhīvu, muzeju, mediju vai digitālās komunikācijas uzņēmumu) nozīmīgumu, lai ikviens spētu

- atšķirt informāciju no cita satura un izvērtēt satura nodrošinātājus;
- pieņemt pamatotus lēmumus;
- uzzināt, kā pārbaudīt informāciju izpētes ceļā;
- veidot kopienas izjūtu, pamatojoties uz kopīgiem faktiem un tiesībām, ņemot vērā dažādus vēstījumus;
- uzturēt publiskas diskusijas, kas veicina demokrātiju un ilgtspējīgu attīstību;
- piedalīties informācijas un cita satura dzīves cikla veidošanā, izmantojot kritisko domāšanu;
- iesaistīties mūžizglītībā.

Turklāt MIP ir jāiedvesmo cilvēki, lai tie vēlētos kļūt par aktīviem informācijas radītājiem, mediju un informācijas produktu novatoriem. MIP ir jāmudina iedzīvotāji izmantot jaunus un tradicionālos medijus savā pašrealizācijā, radošajās izpausmēs un aktīvākā līdzdalībā valsts demokrātiskajos procesos un globālajā informācijas tīklā.

Novērtēšana un ieteikumi

- Rakstveida pārbaudes.
- Esejas, pārspriedumi un viedokļu izklāsti (pēc lekcijām), gadījumu izpēte, audiovizuālas prezentācijas un apskati.
- Piedalīšanās mācību grupu uzdevumos.
- Informācijas, mācību un komunikācijas materiālu (piemēram, plakātu, brošūru, infografiku, sociālo mediju kartīšu, videoblogu) sagatavošana.
- Pētījumi.
- Pētnieciski stāsti un ziņojumi.

2. DAĻA.

MIP, PILSONISKĀ LĪDZDALĪBA UN TIESĪBAS UZ INFORMĀCIJU

ILGUMS: DIVAS STUNDAS

Galvenās tēmas

- Satura nodrošinātāju (piemēram, bibliotēku, arhīvu, muzeju, mediju, digitālās komunikācijas uzņēmumu) funkcijas.
- Kas iedzīvotājiem būtu jā sagaida no satura nodrošinātājiem?
- MIP un tās nozīme demokrātijā un labā pārvaldībā.
- Vārda brīvība, tiesības uz informāciju, mediju redakcionālā neatkarība, satura nodrošinātāju daudzskaitlīgums un daudzveidība.

Mācību mērķi

Pēc šīs daļas apguves pedagogi spēs

- izprast un raksturot satura nodrošinātāju normatīvās funkcijas un to saistību ar tiesībām uz informāciju un datiem, kā arī piekļuvi informācijai un zināšanām, vārda brīvību, pašizpaušmi un līdzdalību demokrātiskos procesos;
- noteikt, kādi nosacījumi nepieciešami, lai dažādi satura nodrošinātāji varētu īstenot šīs funkcijas.

Žurnālistikas normatīvā loma

Žurnālistika un mediju avoti ir nozīmīgi katrā sabiedrībā. Bez žurnālistu un ziņu mediju darba mums nepavērtos logs uz pasauli, t. i., mums būtu maz iespēju uzzināt, kas notiek mūsu kopienā vai pasaulē tālāk par mūsu pašu degunu. Ir vairāki pamatelementi, kas jāievēro žurnālistikas praksē un ko cilvēki sagaida no žurnālistiem.

- Zināšanu sakārtošana – haotiskas informācijas pārvēršana organizētā un saprotamā; rakšana dziļāk, neapstājoties pie sabiedriskajās attiecībās un oficiālajos viedokļos atspoguļotā, lai atklātu kāda intereses.
- Patiesums – medijos ir skaidri jānorāda izmantotās informācijas avoti, lai iedzīvotāji varētu izvērtēt atbilstību, uzticamību un potenciālo neobjektivitāti; ir jāizgaismo būtiski, neatbildēti jautājumi ar mērķi rast tiem atbildes (ja pastāv pretrunīgi viedokļi).
- Sabiedrības intereses – žurnālisti ar savu darbu var sniegt lielu ieguldījumu sabiedrības interešu atbalstīšanā, nodrošinot iedzīvotājiem informāciju, kas tiem nepieciešama, lai iesaistītos sabiedrībai svarīgu tēmu risināšanā.
- Neatkarība – sabiedrības interesēm iedzīvotāju diskusijās ir jāstāv pāri visam; tajās ir jāskata abas monētas puses (gan idejas, kurām indivīdi piekrist, gan tās, kurām tie nepiekrist); savukārt žurnālistiem savā darbā ir jāparāda spēja domāt neatkarīgi.

- Vieta sabiedriskajai kritikai un problēmu risināšanai – ziņu medijiem ir jāpiedāvā vairāki kanāli komunikācijai ar sabiedrību (vēstules, e-pasti, saziņa pa tālruni vai publiskas tikšanās). Cilvēki arī sagaida, ka mediji viņiem nodrošinās iespēju sarunāties ar citiem iedzīvotājiem „savā valodā”. Papildus viņi sagaida, lai ziņās tiktu atspoguļots plašāks viedokļu un vērtību loks.
- Pārskatatbildība – medijiem ir jāuzrauga visas institūcijas, kuru rokās ir vara, t. i., ne tikai valdība, bet arī nozīmīgas sabiedriskās un privātās organizācijas. Saucot pie atbildības vainīgos, mediji var veicināt kopienas interesēs balstītu domāšanu. Turklāt medijiem ir jābūt izstrādātai sistēmai, kā tiek pārraudzīta žurnālistu un to vadītāju atbildība.
- Atbilstošas un aktuālas ziņas – medijiem ir jānodrošina iedzīvotājiem aktuāla informācija par nozīmīgiem jautājumiem un tendencēm. Reportāžās nedrīkst pārspīlēt vai noklusēt apdraudējuma un riska patieso lielumu.
- Privātuma un informācijas ieguves tiesību līdzsvars – iedzīvotāji sagaida, ka mediju jomas profesionāli nodrošinās līdzsvaru starp sabiedrības tiesībām uz informāciju un personas tiesībām uz privātumu. (Skat. Banda, F., UNESCO, 2009)

Tiesības uz informāciju jeb piekļuve informācijai

Jēdzieni „tiesības uz informāciju”, „informācijas brīvība” un „piekļuve informācijai” bieži vien tiek izmantoti ar vienu nozīmi. Daži eksperti apgalvo, ka „piekļuve informācijai” ir vispārīgāks un plašāks jēdziens nekā abi pārējie. Tiesības uz informāciju ir būtiskas gan demokrātijas, gan attīstības nodrošināšanai. Iedzīvotājiem kā pamattiesības tiek nodrošinātas tiesības uz vārda brīvību un tiesības uz piekļuvi publiskai informācijai. UNESCO informācijas brīvību definē kā tiesības piekļūt informācijai, kas ir tādu publisku vai privātu institūciju rīcībā, kuras veic sabiedriskus uzdevumus vai uzdevumus sabiedrības interešu vārdā. Publiskā informācija pieder arī iedzīvotājiem. Satura nodrošinātājiem (piemēram, bibliotēkām, arhīviem, muzejiem, medijiem, digitālās komunikācijas uzņēmumiem) ir jāpalīdz nodrošināt tiesības uz informācijas brīvību katram cilvēkam.

Līdz ar digitālo tehnoloģiju (piemēram, informācijas un komunikācijas tehnoloģiju (IKT), sociālo mediju un mākslīgā intelekta) straujo izplatību mainās arī satura nodrošinātāju loma. IKT nodrošina piekļuvi informācijai un zināšanām teju vienā acumirkī. Tādējādi satura nodrošinātāji, ietverot publiskā sektora iestādes, kas pārvalda oficiālos dokumentus, var piedāvāt jaunus pakalpojumus. Tas paver jaunas iespējas, kā efektīvi un lietpratīgi nodrošināt iedzīvotāju mūžizglītības, pētniecības, izklaides, kā arī kopienu apvienošanas vajadzības. Līdz ar to arvien nozīmīgāks kļūst jautājums par piekļuvi datiem un algoritmiem, kas datus pārvērš strukturētā informācijā.

Informācijas nodrošinātājiem ir vairākas pamatfunkcijas:

- nodrošināt atvērto piekļuvi informācijas resursiem neatkarīgi no personas rases, dzimuma, profesionālās darbības vai reliģijas (šādu bezmaksas piekļuvi visbiežāk nodrošina publiskās bibliotēkas);
- aizsargāt lasītāja (resp., informācijas ieguvēja) privātumu un konfidencialitāti attiecībā uz saturu, ko tas aplūkojis tiešsaistē vai attiecīgajā institūcijā;

- profesionāli un bez politiskiem, reliģioziem vai morāliem aizspriedumiem nodrošināt piekļuvi daudzveidīgiem un daudzskaitlīgiem informācijas avotiem;
- apkopot un saglabāt informāciju nākamajām paaudzēm;
- nodrošināt, ka informācija ir autentiska, uzticama un patiesa;
- izpildīt informācijas un datu pieprasījumus;
- izstrādāt un īstenot politiku, kur ikvienam ir tiesības uz informāciju un piekļuvi informācijai, kā arī nodrošināt cilvēku iesaisti šajā procesā.

Mācību pieejas un uzdevumi

Kā norādīts šī izdevuma [pielikumā](#), ir iespējams izmantot dažādas pedagoģiskās jeb mācību pieejas. Pārskatiet sniegto sarakstu un izvēlieties, kuru pieeju izmantosiet turpmāk piedāvātajos vai citos – pašu sagatavotos – uzdevumos.

- Vadiet izglītojamo darbu, palīdzot izpētīt, vai viņu dzīvesvietas valstī ir pieņemti likumi par tiesībām uz informāciju vai īstenota valsts mēroga informācijas piekļuves politika. Palīdziet izvērtēt konkrēto likumu vai politiku, nosakot, kādā mērā tajā ir iekļauti tādi jautājumi kā veselība, izglītība, lauksaimniecība, vēlēšanas, valdības struktūras, privātais sektors un citas attīstības prioritātes. Ja valstī nav likuma par piekļuvi informācijai, organizējiet diskusijas, kurās apspriediet iespējamo rīcību, lai miermīlīgi iestātos par šāda likuma un politikas izveidi. Labs sākumpunkts ir apsvērt, kā cilvēks pats varētu iesaistīties sarunās ar ministriju, kas nodarbojas ar informācijas jautājumiem, parlamenta deputātiem, vietējām varas iestādēm vai līdzīgām struktūrām viņa valstī.
- Palīdziet izglītojamiem izpētīt, vai viņu valstī spēkā esošajos tiesību aktos par tiesībām uz informāciju ir ietverti noteikumi, kas paredz sabiedrības izglītošanu informācijas piekļuves likumos un politikās. Vai šīs sabiedrības izglītošanas programmas tiek īstenotas? MIP veicināšana ir viens no veidiem, kā palīdzēt cilvēkiem uzzināt vairāk par informācijas piekļuves tiesību aktu realizēšanu un šo likumu saistību ar ikdienu. Sameklējiet uzticamus avotus, kas var palīdzēt mācību procesā par tiesībām uz informāciju.
- Sadaliet izglītojamos trijās līdz piecās grupās. Palīdziet viņiem izvēlēties ilgtspējīgas attīstības mērķi (IAM), kas tiem ir prioritāri nozīmīgs. Pēc tam palīdziet iepazīties ar oficiālo Apvienoto Nāciju Organizācijas IAM metadatu krātuvi: <https://unstats.un.org/sdgs/metadata/>. Aiciniet izglītojamos īsi aplūkot oficiālo sarakstu ar indikatoriem un datiem, kas tiek apkopoti, lai ziņotu par šo mērķu izpildi. Jūs varat ierosināt izglītojamiem apspriesties un pierakstīt piecus līdz desmit punktus ar iemesliem, kādēļ tiesības uz informāciju vai šo tiesību trūkums var veicināt vai aizkavēt IAM sasniegšanu. Viņi varētu arī atbildēt uz vairākiem jautājumiem. Kā MIP iedzīvotājiem var palīdzēt sameklēt informāciju par IAM, izprast to un pārraudzīt IAM īstenošanā panāktu progresu, ko parāda minētajos indikatoros apkopotie dati? Ko viņi kā indivīdi, grupas un kopienas var darīt, lai izglītotu apkārtējos par IAM? Kā MIP var palīdzēt viņiem šajā darbā?
- Organizējiet diskusiju par procesu, kā pieprasīt piekļuvi noteiktiem dokumentiem. Turpinājumā varat iepazīties ar procesu, kas ir vispārināts reālās dzīves piemērs no

Austrālijas³: 1) sagatavojiet rakstveida pieprasījumu, 2) norādiet, kurš Informācijas brīvības akta noteikums ir šā pieprasījuma pamatā, 3) skaidri norādiet, kurš dokuments tiek meklēts, sniedzot visu pieejamo informāciju, 4) norādiet tālruņa numuru un/vai e-pasta adresi saziņai, 5) norādiet pasta adresi, kurp nosūtāma atbilde uz pieprasījumu. Dažas valstis un iestādes šim nolūkam nodrošina tiešsaistē aizpildāmu veidlapu. Veiciet izpēti internetā, lai pārliecinātos, ka informācija, ko jūs lūdzat, jau nav pieejama tiešsaistē, tā kā valdība īsteno proaktīvus pārskatāmības pasākumus.

- Izmantojot attiecīgus bibliotēku un interneta resursus, apskatiet piecus līdz desmit valsts vai pasaules līmeņa ziņu stāstus, kas publicēti pērn. Nosakiet, ko no iepriekš raksturotā katrā stāstā sagaidāmā satura nodrošinātāji ir īstenojuši. Kuri ir katra stāsta galvenie elementi, kas padara tos par efektīviem piemēriem? Ja kādā stāstā gaidītais nav atrodams, ierosiniet izmaiņas, kas stāstu varētu uzlabot.
- Uzrakstiet īsu eseju, pamatojot, kādēļ lasītājiem ir pienākums ziņas uztvert ar atvērtu prātu, bez aizspriedumiem – ne tikai ar vēlmi iegūt informāciju, kas nostiprinātu jau pastāvošus viedokļus.
- Izvēlieties kādu vietējo problēmu vai stāstu, kas atspoguļots presē, un izanalizējiet to. Būt medijpratīgam un informācijpratīgam nozīmē arī pārzināt un spēt izmantot minētos kritērijus dažādu jautājumu atspoguļojumā. Kādā mērā vietējais piemērs attaisnoja iedzīvotāju gaidas? Kāda bija sižeta potenciālā ietekme uz vietējo kopienu? Kādos aspektos cilvēku gaidas netika attaisnotas? Kādas alternatīvas iedzīvotājiem tika piedāvātas problēmu risināšanai? Kāda loma var būt MIP iedzīvotāju atbalstīšanā?
- Vai piekrītat, ka informēts cilvēks ir labāk sagatavots nepieciešamo lēmumu pieņemšanai un līdzdalībai demokrātiskas sabiedrības veidošanā? Kādēļ? Sagatavojiet rakstu, kurā pausts jūsu viedoklis.
- Apspriediet dažus jautājumus. Kā informācijas loma tiek vērtēta jūsu sabiedrībā? Kādas, jūsuprāt, ir informācijas un zināšanu, kā arī informācijas un varas attiecības?

Vārda brīvība, redakcionālā neatkarība, mediju daudzskaitlīgums un daudzveidība

Informācijas un vārda brīvība ir MIP pamatelements. Tādējādi, izmantojot jēdzienu „informācijas brīvība”, ir domāta piekļuve publiskai informācijai. Informācija ir galvenais priekšnoteikums, lai mēs spētu izprast apkārtējo pasauli, atrast jēgpilnu lomu tajā un izmantot mums pieejamos resursus. Ja lielākā daļa informācijas koncentrējas dažu sabiedrības pārstāvju rokās, ievērojami tiek samazināta sabiedrības spēja gan pieņemt, gan izvērtēt lēmumus. Mediji, kas ir ētiski un kuros sastopami dažādi viedokļi, var nodrošināt pārskatāmību, pārskatatbildību un tiesiskumu (UNESCO Vārda brīvības instrumentu kopums, *Freedom of Expression Tool Kit*). Neatkarīgi mediji savu auditoriju piesaista, profesionāli veidojot ziņas par kopienām, kuru labā tie strādā.

3 ACT Government, Education, https://www.education.act.gov.au/about-us/freedom_of_information (skatīts 18.01.2021.).

Vārda brīvība un preses brīvība

Vārda brīvība ietver brīvību paust viedokli un dalīties ar saviem uzskatiem un viedokli, nebaidoties no draudiem vai soda. Vārda brīvība pieder pie cilvēka pamattiesībām. Tiesības uz vārda brīvību aizsargā ne tikai pašu vārda brīvību, bet jebkuru darbību, kas ietver informācijas vai ideju meklēšanu, saņemšanu vai sniegšanu – neatkarīgi no izmantotā saziņas līdzekļa. Preses brīvība ir šo tiesību būtisks pamatelements, jo tā nodrošina „brīvā vārda” publiskošanu un izplatīšanu un tādējādi ir kopienu un pilsoniskās sabiedrības veidošanas un atbalsta priekšnoteikums. Vārda brīvība var veicināt patieso piederības izjūtu sabiedrībā, ļaujot ikvienam aplūkot un paust dažādus uzskatus un viedokļus. Vārda brīvība ir *neatņemama* pilsoniskās līdzdalības *sastāvdaļa* un būtisks kritiskās domāšanas elements. Vārda brīvības ierobežošana ir pieļaujama tikai retos gadījumos (piemēram, pamatojums varētu būt citu cilvēku brīvības aizsardzība) un ar nosacījumu, ka šie ierobežojumi ir nepieciešami un proporcionāli. Ierobežojumiem (piemēram, tiesību aktiem, kas ierobežo nauda runu) ir jābūt ļoti šauri definētiem, lai izvairītos no ļaunprātīgas to izmantošanas (ziņojums „Pasaules tendences vārda brīvības un mediju attīstības jomā”, *World Trends in Freedom of Expression and Media Development*).

Mediju plurālisms

Daudzpusīga mediju nozare, t. i., tāda, kurā satiekas dažādas mediju platformas (drukātie, apraides, digitālie mediji) un dažādas vietējās (valsts, reģionālās, kopienas) un politiskās perspektīvas, palīdz sabiedrības pašrefleksijā. Ja mediju darbu īsteno lielāks skaits institūciju, bieži vien arī nepopulāri viedokļi var rast dzirdīgas ausis. Efektīvs starptautisko, nacionālo un vietējo mediju kopums var nodrošināt cilvēkiem instrumentus, lai tie spētu piedalīties demokrātiskos procesos. Iespējami plaši izplatot informāciju no daudzveidīgiem un pretrunīgiem avotiem, tiek uzlabota cilvēku labklājība. Atšķirīgiem spēkiem piederīgi laikraksti un raidorganizācijas lielākoties kritizē cits cita saturu, savukārt vienam īpašniekam piederīgi mediji nepavisam nenodrošina savstarpēju kritiku, un tā var rasties mediju kontrole. Mediju plurālisms ietver arī sabiedrisko, privāto un kopienas mediju lomu atzīšanu. Sabiedriskajiem medijiem ir jānodrošina sabalansēts ziņu un viedokļu atspoguļojums, privātie mediji mēdz sliekties neatkarīgākā virzienā, bet kopienas mediju uzdevums ir nodrošināt platformu, kurā sabiedrība var paust savu viedokli.

Redakcionālā neatkarība

Redakcionālā neatkarība ir profesionālā brīvība, kas uzticēta redaktoriem saistībā ar lēmumu pieņemšanu savā darbā bez mediju uzņēmuma īpašnieku vai citu – valsts vai nevalstisku – dalībnieku iejaukšanās. Redakcionālā neatkarība tiek pārbaudīta, piemēram, kad mediju organizācija publicē rakstus, kas varētu nepatikt tās īpašniekiem vai reklāmdevējiem. Tomēr šāda neatkarība nenozīmē, ka tiek atļauta neierobežota rīcība. Tā ir jāīsteno pozitīvi, tiecoties nodrošināt profesionālās žurnālistikas ētikas principus un standartus. Tas nozīmē izvairīšanos no ietekmes vai pretošanās ietekmei, kas varētu kompromitēt tādu profesionālo praksi kā materiāla pārbaude pirms publicēšanas, atklāta attiecīgo interešu norādīšana, sabiedrības (nevis privātu vai nepamatotu) interešu aizstāvēšana u. c.

Mācību pieejas un uzdevumi

Kā norādīts šī izdevuma pielikumā, ir iespējams izmantot dažādas pedagoģiskās jeb mācību pieejas. Pārskatiet sniegto sarakstu un izvēlieties, kuru pieeju izmantosiet turpmāk piedāvātajos vai citos – pašu sagatavotos – uzdevumos.

- Izmantojot tiešsaistes un bibliotēkas resursus, izpētiet, kam pieder šobrīd lielākie mediju uzņēmumi un kas tos kontrolē, tāpat noskaidrojiet valsts pārvaldīto mediju darbības principus, ietverot veidus, kā institūcijas sadala reklāmai paredzēto naudu dažādiem plašsaziņas līdzekļiem. Uzskaitiet to galvenos pārvaldījumus. Kā šādas īpašumtiesības un kontrole var ietekmēt vārda brīvību, informācijas pieejamību un izvēli? Izpētiet savā valstī vai kopienā spēkā esošos likumus, kas regulē mediju īpašumtiesību un kontroles jautājumus.
- Izvērtējiet alternatīvo vai neatkarīgo mediju lomu jūsu kopienā. Izvēlieties piemēru un miniet galvenos faktorus, kas šo mediju padara **neatkarīgu**. Kā tas ļauj cilvēkiem piedalīties demokrātiskos procesos? Kā tas atšķiras no lielākajiem medijiem?
- Izvērtējiet kopienas mediju stāvokli valstī. Vai kopienas patiešām ir iesaistītas pārvaldībā un plānošanā? Vai šis plašsaziņas līdzeklis darbojas kā ģeogrāfiskās kopienas vai interešu kopienas platforma? Vai medijs darbojas identiski komerciālajiem vai valsts pārvaldītajiem medijiem? Vai tā devums ir atšķirīgs?
- Izpētiet tādu organizāciju darbu, kas veicina vārda brīvību vai aizsargā žurnālistu tiesības. Tādas organizācijas ir, piemēram, „Article 19”, Žurnālistu aizsardzības komiteja, „Žurnālisti bez robežām”, reģionālās un nacionālās nevalstiskās organizācijas. Aplūkojiet to žurnālistu veikumu, kas saņem minēto organizāciju atbalstu, un raksturojiet, kas nodrošina viņu piemērotību šādam atbalstam.
- Apspriediet, kādēļ valdībai un privāto mediju īpašniekiem būtu jāievēro mediju tiesības uz redakcionālo neatkarību un jo īpaši jāatturas no spiediena izdarīšanas uz šiem medijiem saistībā ar to sagatavotajiem ziņu materiāliem un aktuālo notikumu atspoguļojumu.
- Paplašiniet diskusiju, ietverot arī citu potenciālo ietekmi uz redakcionālo neatkarību, un sniedziet ieteikumus, kā novērst šādu nepamatotu ietekmi.
- Apspriediet, kas ir domāts ar šauri definētu likumu, kura gadījumā iedzīvotāji skaidri zina, kad tas attiecas uz viņiem, atšķirībā no neskaidriem un plaši definētiem likumiem, kas pieļauj selektīvu interpretāciju.

Novērtēšana un ieteikumi

- Rakstveida pārbaudes.
- Esejas, pārspriedumi un viedokļu izklāsti (pēc lekcijām), gadījumu izpēte, audiovizuālas prezentācijas un apskati.
- Piedalīšanās mācību grupu uzdevumos.
- Informācijas, mācību un komunikācijas materiālu (piemēram, plakātu, brošūru, infografiku, sociālo mediju kartīšu, videoblogu) sagatavošana.
- Pētījumi.
- Pētnieciski stāsti un ziņojumi.

3. DAĻA.

MIJEDARBĪBA AR MEDIJIEM UN CITIEM SATURA NODROŠINĀTĀJIEM, PIEMĒRAM, BIBLIOTĒKĀM, ARHĪVIEM, MUZEJIEM UN DIGITĀLĀS KOMUNIKĀCIJAS UZŅĒMUMIEM

ILGUMS: DIVAS STUNDAS

Galvenās tēmas

- Veidi, kā satura nodrošinātāji nodod informācijas jēgu.
- Informācijas attēlošana: kā satura nodrošinātāji atspoguļo informāciju, cilvēkus, kultūras, attēlus, vietas u. c.
- Akadēmiskā un zinātniskā informācija.
- Lietotāju, iedzīvotāju un auditoriju loma.
- Mijiedarbība ar digitālās komunikācijas uzņēmumiem, kā lietotājam radot savu saturu.

Mācību mērķi

Pēc šīs daļas apguves pedagogi spēs

- izprast un raksturot pamatjēdzienus, ko izmanto satura nodrošinātāji (ieskaitot medijus un digitālās komunikācijas uzņēmumus);
- apzināties, kā šo jēdzienu pārzināšana palīdz lietotājiem, un, izmantojot kritisko domāšanu, mijiedarboties ar satura nodrošinātājiem.

Satura pārvaldība

Būtisks MIP elements ir izpratne par to, kā satura nodrošinātāji (tostarp mediji) būvē dažādu veidu stāstus, kā tie veido satura noformējumu un kādas metodes izmanto, lai strukturētu materiālu, kas citādi būtu haotisks un grūti saprotams.

Visi satura nodrošinātāji – sākot ar bibliotēkām un beidzot ar tīmekļa vietni *YouTube* – pārvalda savu saturu, nosakot, ko tie iekļauj krājumā, ko izslēdz no tā un kā piedāvā un organizē piekļuvi konkrētām vienībām.

Ir svarīgi, lai cilvēkiem būtu pamatizpratne par dažādām satura nodrošinātāju (tostarp mediju) izmantotajām metodēm. Uzmanība ir jāpievērš kodiem, ko tie izmanto, un to interpretācijai. Tikpat nozīmīgi ir saprast, kurš sagatavo un sakārto materiālu, cik aktīvi un interaktīvi ir mediju un informācijas patērētāji un vai viņu viedoklis ietekmē informācijas pasniegšanas veidu.

Neatkarīgi no satura pasniegšanas veida ir būtiski noteikt, vai informācija ir patiesa un pārbaudīta. Tas vienlīdz attiecas uz akadēmiskiem, zinātniskiem, oficiāliem (valdības) un kultūras jomas tekstiem, kas ir publicēti, izdoti, straumēti, elektroniski vai drukāti. Tam nepieciešama prasme rūpīgi izskatīt tekstus, noteikt publicēšanas datumu un vietu, potenciāli neobjektīvus spriedumus un kļūdas jeb, citiem vārdiem sakot, spēt secināt, vai saturs ir pamatots vai nav. Satura lietotājiem ir nepieciešama mijiedarbība ar institūcijām, kas iegūst, sakārto, izsniedz un izplata informācijas materiālus. Tās var būt, piemēram, dažādas bibliotēkas: skolu bibliotēkas (no bērnudārza līdz augstskolas līmenim), publiskās bibliotēkas (rajona, valsts vai pat federālās bibliotēkas, kas parasti sabiedrībai pieejamas bez maksas), akadēmiskās bibliotēkas (universitātēs, pētniecības centros un citās augstākās izglītības iestādēs), specializētās bibliotēkas (uzņēmumu, valdības, nevalstisko organizāciju u. c. struktūrās) un nacionālās bibliotēkas (visas nacionālās publikācijas, kas tiek publicētas valstī vai ārpus tās un saglabātas nākamajām paaudzēm). Mediju un interneta uzņēmumu iekšējo informācijas krātuvju klāsts ir vēl plašāks.

Rūpīgi pārraudzīts saturs atrodams bibliotēku, kā arī muzeju kolekcijās, kurās katra uzglabātā vienība var būt datu vai informācijas avots. Tāpat izcili primārās informācijas avoti ir arhīvi. Atvērtās piekļuves repozitoriji piedāvā neskaitāmus žurnālus, grāmatas un primāros avotus, piemēram, Atvērtās piekļuves žurnālu direktoriju (*Directory of Open Access Journals, DOAJ*). DOAJ ir kopienas pārvaldīts tiešsaistes direktorijs, kas indeksē un nodrošina piekļuvi brīvi pieejamiem, zinātniski recenzētiem žurnāliem. DOAJ darbību finansē ziedojumi, kur 18 % iegūti no sponsoriem, 82 % – no publikāciju autoriem (<https://doaj.org/>). Cits piemērs – *LA Referencia* tīkls, kas nodrošina augstākās izglītības iestāžu un pētniecības centru zinātnisko darbu redzamību, popularizējot atvērtas piekļuves un bezmaksas pilnteksta informāciju (<http://lareferencia.info/es>). Arī internetā ir atrodama plaša diapazona informācija, kas pieejama potenciālajiem lietotājiem un ko nodrošina universitātes, augstskolas, muzeji un citas institūcijas, kā arī indivīdi, un kura bieži vien tiek pārvaldīta pēc atšķirīgiem un daudz brīvākiem kvalitātes kritērijiem nekā bibliotēkās.

Mācību pieejas un uzdevumi

Kā norādīts šī izdevuma pielikumā, ir iespējams izmantot dažādas pedagoģiskās jeb mācību pieejas. Pārskatiet sniegto sarakstu un izvēlieties, kuru pieeju izmantosiet turpmāk piedāvātajos vai citos – pašu sagatavotos – uzdevumos.

MIP kontekstā – lai izprastu, kā darbojas satura nodrošinātāji, kā tie nodod informācijas jēgu, kā izmantot to resursus un kā izvērtēt sniegto saturu (tostarp informācijas kvantitātes un kvalitātes aspektā), ir rūpīgi jāapskata turpmāk raksturotās jomas. Tās ir arī šī MIP mācību programmas dokumenta turpinājumā minēto moduļu pamatā.

Satura pasniegšanas metodes

- Kā satura radītāji izmanto metodes un paņēmienus dažādas informācijas atspoguļošanai?
- Kā šos veidus uztver un pieņem sabiedrība?
- Kādus kodus un kodu sistēmas, pamatelementus un valodas noteikumus izmanto konkrētais satura nodrošinātājs?

- Mediju analītiķis Māršals Makluens (*Marshall McLuhan*) ir definējis, ka „medijs ir vēstījums”⁴, ar to domājot, ka pats medijs – drukātais, apraides, interneta – ietekmē to, kā mēs izprotam pasauli. Kā satura pasniegšanas metodes izvēle ietekmē saņemtās informācijas veidu? Kā tā veido nodoto vēstījumu (ja vispār to ietekmē)?

Atspoguļojums medijos un informācijas avotos

- Aplūkojiet attēlus kā vienu no atspoguļojuma formām.
- Analizējiet rakstīto tekstu.
- Analizējiet kontekstu.
- Kurš ir ieguvējs, un kurš zaudētājs šāda atspoguļojuma gadījumā? Kā šie attēli ietekmē to, kā mēs raugāmies uz sevi un citiem?
- Kā tie ietekmē mūsu zināšanas un izpratni par pasauli kontekstā, kas ir plašāks par mūsu tiešo pieredzi?
- Kā tie ietekmē mūsu skatījumu uz dzimumu līdztiesību, pilnvērtīgu iespēju nodrošināšanu sievietēm, personu dzimumiem, personām ar invaliditāti, pirmiedzīvotāju tautām un etniskajām minoritātēm?
- Seciniet, kādā mērā medija tekstā ir saskatāma redakcionālā neatkarība.

Satura veidošana, lietotāja radīts saturs

- Šajā jomā nozīmīgi ir jēdzieni „cilvēka ietekme” jeb „cilvēka autonomija” – kas rada tekstu, un kādēļ teksts tiek radīts? Par kādām institucionālām un individuālām interesēm šeit ir runa?
- Kā šis jautājums ir saistīts ar iedzīvotāju un šīs jomas profesionāļu tiesībām uz komunikāciju un vārda brīvību?
- Kā tas ir saistīts ar vārda brīvību, aktīvu pilsoniskumu, MIP?
- Šajā kontekstā ir jāaplūko arī resursi (cilvēkresursi, finanšu, tehnoloģiskie resursi u. c.) un noteikumi.

Auditorija – iedzīvotāji un informācijas lietotāji jeb patērētāji

- Mērķauditorijas un aktīvās auditorijas.
- Aktīvi iedzīvotāji un informācijas lietotāji jeb patērētāji dalās savā izpratnē par teksta saturisko jēgu, pamatojoties pašu pieredzē.
- Auditorijas no satura nodrošinātājiem sagaida pārskatāmību, pārskatatbildību, godīgumu un uzticamību – lielumus, kas ir satura nodrošinātāja zīmola pamatā.
- Informācijas lietotājiem jeb patērētājiem ir personiskos, ekonomiskos, sociālos un kultūras apsvērumos balstītas informācijas vajadzības.

4 McLuhan, M. un Fiore, Q., *The Medium is the Message: An Inventory of Effects*. Penguin Modern Classics, 1967.

Iedzīvotāji – satura nodrošinātāju pakalpojumu lietotāji jeb patērētāji

- Kā satura nodrošinātāji izvēlas un pārvalda resursus un nosaka galvenos to atlases kritērijus?
- Kā satura nodrošinātāji, piemēram, bibliotēkas, abonē vai iegādājas informācijas avotus – periodiskos izdevumus, grāmatas, datubāzes u. c.? Kādas ir satura nodrošinātāju prioritātes, ņemot vērā ierobežoto budžetu, un kādēļ?
- Kā mijiedarboties ar pārvaldes struktūrām, kas nodrošina informāciju?
- Kā satura nodrošinātāji tiek finansēti?
- Kā satura nodrošinātāji gūst peļņu no saviem pakalpojumiem?
- Kā pieprasīt digitālās komunikācijas uzņēmumu (tostarp sociālo mediju) uzglabāto informāciju par personu?

Galvenie jautājumi

- Kāds ir šā teksta mērķis? Kā tas ir sagatavots?
- Kas to ir radījis?
- Kas ir tā mērķauditorija? Kā to var zināt? Kāds ir teksta galvenais vēstījums?
- Kurš ir ieguvējs, un kāds ir labums? Kādas ir manas informācijas vajadzības?
- Kā es varu noteikt un definēt šīs vajadzības?
- Vai informācija, kas man nepieciešama, ir pieejama man vajadzīgajā veidā? Ja nav, ko es varu darīt? Kā izprast, organizēt un izvērtēt atrasto informāciju?
- Kā es varu pasniegt šo informāciju izmantojamā formā?
- Kā es varu saglabāt, uzglabāt, atkārtoti izmantot, ierakstīt un arhivēt informāciju?
- Kā es varu dalīties ar šo saturu?

Uzdevumi

- Izvēlieties attēlu ar tekstu vai citu tekstu un uzdodiet tikko minētos jautājumus. Ko jūs varat uzzināt par satura nodrošinātāju, sniegto vēstījumu, mērķauditoriju?
- Apsveriet personisku vai saimniecisku darbību, ko jūs vēlētos īstenot. Raksturojiet to rakstveidā. Uzdodiet iepriekš minētos jautājumus, sākot ar šo: „Kādas ir manas informācijas vajadzības?”
- Pierakstiet visas dienas laikā veiktās darbības, sākot ar rīta pamošanos un beidzot ar došanos pie miera vakarā. Sadalieties nelielās grupās un atbildiet uz jautājumiem. Vai jums ir nepieciešama informācija, lai veiktu šīs darbības? Blakus katrai darbībai uzrakstiet, kāda informācija ir nepieciešama. Piemēram, lai zinātu, cik silti apģērbties, jums ir jāzina, kāda ir āra gaisa temperatūra; pirms doties ceļā ar autobusu, jums ir jāzina, kāda ir satiksme; pirms aizdevuma ņemšanas jums ir jāzina, kāda ir ekonomiskā situācija. Apspriediet jautājumu, cik nozīmīga jūsu ikdienā ir informācija. Cik daudz lēmumu jums būtu grūti pieņemt, ja nebūtu pieejama informācija?

- Izmantojot bibliotēku un interneta resursus, noskatieties un noklausieties dažas iecienītākās televīzijas vai radio programmas, filmas vai reklāmas, kas tika radītas pērn. Kuras no šīs daļas galvenajām tēmām ir šo programmu, filmu vai reklāmu panākumu pamatā? Raksturojiet, kā šīs tēmas (viena vai vairākas) ir redzamas jūsu piemēros.
- Uzrakstiet vienu rindkopu par citātu, atsauču un bibliogrāfijas nozīmi grāmatās un žurnālu rakstos. Zinātniekiem un izglītojamiem ir jāsniedz atsauces uz citātiem un informācija par izmantotajiem avotiem. Šī prasība attiecas arī uz žurnālistiem, taču atkarībā no avotiem (personas vai klasificēti dokumenti) un informācijas sensitivitātes viņiem ir jārikojas citādi, lai aizsargātu savus avotus un tiktu ievērotas sabiedrības intereses un starptautiskie žurnālistikas ētikas un profesionālās prakses standarti. Tādējādi žurnālistiem pašiem ir jāpārbauda norādītie fakti un avoti (Starptautiskās Žurnālistu federācijas Žurnālistu ētikas harta⁵).
- Paskaidrojiet sīkāk, kādēļ žurnālistiem būtu jābūt tiesīgiem neatklāt savus informācijas avotus (izņemot redaktoram). Diskutējiet par šādas situācijas plusiem un mīnusiem.
- Apspriediet tēmu „Žurnālistika – faktu pārbaudes disciplīna”, t. i., metodes, ko žurnālisti izmanto, lai pārbaudītu faktus un avotu autentiskumu.
- *OpenDOAR*: atbilstošu repozitoriju atrašana. Sameklējiet bibliotēkā vai internetā – atvērtās piekļuves repozitoriju tīmekļa vietnē *OpenDOAR* – repozitorijus jūsu valodā. Izveidojiet sarakstu ar desmit repozitorijiem, kas ir jūsu valodā, un pieciem repozitorijiem, kas ir citā valodā, taču jums interesējošā jomā. Uzrakstiet vienu rindkopu par to, kādi ir direktorija mērķi, kādēļ tas tika izveidots un kādus ieguvumus tas sniedz jums un jūsu kopienai.

Novērtēšana un ieteikumi

- Rakstveida pārbaudes.
- Esejas, pārspriedumi un viedokļu izklāsti (pēc lekcijām), gadījumu izpēte, audiovizuālas prezentācijas un apskati.
- Piedalīšanās mācību grupu uzdevumos.
- Informācijas, mācību un komunikācijas materiālu (piemēram, plakātu, brošūru, infografiku, sociālo mediju kartīšu, videoblogu) sagatavošana.
- Pētījumi.
- Pētnieciski stāsti un ziņojumi.

5 <https://www.ifj.org/who/rules-and-policy/global-charter-of-ethics-for-journalists.html> (skatīts 18.01.2021.).

4. DAĻA.

MIP, DIGITĀLĀS PRASMES, LĪDZDALĪBA KULTŪRAS DZĪVĒ VAI KULTŪRAS RADOŠĀ TELPA UN UZŅĒMĒJDARBĪBA

ILGUMS: DIVAS STUNDAS

Galvenās tēmas

- Līdzdalība kultūras dzīvē ar satura nodrošinātāju palīdzību.
- Kultūras radīšana digitālajā laikmetā.
- Kritiskā domāšana un izpēte kultūras uzņēmējdarbībā.
- Digitālais radošums.

Mācību mērķi

Pēc šīs daļas apguves pedagogi un izglītojamie spēs

- raksturot, kā dažādi satura nodrošinātāji var palīdzēt piedalīties kultūras dzīvē;
- izprast, kā MIP – kritiskās domāšanas instruments – var veicināt ētisku un daudzveidīgu kultūras produktu, prakšu un dialogu veidošanu;
- izprast, kā izmantot satura veidotāju resursus (piemēram, digitālos medijus un rīkus) starpkultūru apmaiņas un kultūras uzņēmējdarbības mērķiem.

Kultūrpratība

UNESCO un tās partneri visā pasaulē popularizē ar MIP saistītos jēdzienus, kā „kultūrpratība” un „starpkultūru kompetences”.

Kultūrpratība var palīdzēt

- labāk izprast sabiedrības vērtības un priekšstatus, tostarp pārzināt vēstures atsaucis, mantojumu un kopienā izmantotās valodas un atšķetināt kontekstuālos pavedienus, kas slēpjas aiz politiskajiem un ekonomiskajiem aspektiem;
- paplašināt piekļuvi daudzveidīgam kultūras saturam, kas atbilst globālās apņemšanās mērķim veicināt cilvēktiesības, kurās ietilpst arī tiesības uz kultūras izpausmju dažādību. Kultūrpratības veicināšana kļūst arvien neatliekamāka, ņemot vērā globālās izplatības potenciālu, kas piemīt dažādās pasaules malās sagatavotam saturam, kā arī pastāvošo digitālo plaisu – tostarp drukāto un apraides mediju kontekstā;

- iedrošināt indivīdus dalīties ar savu kultūru un būt gataviem mācīties par citām kultūrām, tādējādi veicinot savstarpēju sapratni un dialogu un novēršot stereotipus, diskrimināciju, ksenofobiju un citu līdzīgu neiecietību, tāpat arī sekmējot kultūru tuvināšanos;
- uzlabot mācību rezultātus un attīstīt kompetences, piemēram, empātiju, kritisko domāšanu un radošumu, izceļot kultūras un mākslinieciskā satura nozīmīgumu un parādot, kā tas var papildināt izglītību STEM jomās – zinātnē, tehnoloģijās, inženierzinātnēs un matemātikā.

MIP ir nozīmīga loma būtiskas cilvēku iesaistes veicināšanā tādos procesos, kuru mērķis ir vairot cieņu pret kultūras (tostarp valodu) daudzveidību, kā arī izmantot kultūras un mākslas līdzekļus radošā kultūras produktu un pakalpojumu izstrādē gan tradicionālo mediju, gan digitālajā vidē. Tas savukārt var paplašināt cilvēku izvēles iespējas, uzlabot sociālo iekļautību, nodrošināt nelabvēlīgā situācijā esošo un neaizsargāto iedzīvotāju (jo īpaši sievietes un jauniešus), kā arī minoritāšu (tajā skaitā pirmiedzīvotāju tautu) vajadzības un labāku izjūtu, ka dzīvojam visi kopā mūsdienu sabiedrībās, kas kļūst arvien multikulturālākas.

2001. gadā pieņemtajā Vispārējā deklarācijā par kultūras daudzveidību⁶ (6. pants) ir pausts viedoklis, kas iestājas par mediju plurālismu jeb viedokļu dažādību, iespēju piekļūt izpausmes un izplatīšanas līdzekļiem, lai veicinātu visu cilvēku piekļuvi daudzveidīgai kultūrai, kā arī vienlīdzīgu piekļuvi mākslas, zinātnes un tehnoloģiskajām zināšanām, arī digitālā formā. Minētie principi nodrošina labvēlīgu vidi arī MIP kompetencei. Tāpat deklarācijā (II pielikumā „Galvenās ievirzes rīcības plānam”) ir pausts aicinājums veicināt digitālo kompetenci (jeb digitālo pratību) un nodrošināt lielāku meistarību jauno informācijas un komunikācijas tehnoloģiju jomā; abas minētās jomas būtu jāuzskata gan par mācību priekšmetiem, gan pedagoģiskiem līdzekļiem, ar kuru palīdzību var uzlabot izglītības pakalpojumu efektivitāti.

6 Vispārējā deklarācija par kultūras daudzveidību (*Universal Declaration of Cultural Rights*), 2001, <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CulturalDiversity.aspx>, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13179&URL_DO=DO_TOP-IC&URL_SECTION=201.html.

1.2. TABULA. MIP, STARPKULTŪRU DIALOGS UN KULTŪRAS DAUDZVEIDĪBA: KONCEPTUĀLĀ SINERĢIJA

MEDIJU UN INFORMĀCIJAS PRATĪBA	STARPKULTŪRU DIALOGA UN KULTŪRAS DAUDZVEIDĪBAS VEICINĀŠANA
Medijpratīgi un informācijpratīgi iedzīvotāji un digitālā pilsonība.	Satura veidotāji (arī tie, kas darbojas internetā) var iegūt prasmes veicināt tādus principus, kas attīsta starpkultūru dialogu un cieņu pret kultūras daudzveidību, un paši šos principus īstenot.
Kritiskajā domāšanā balstīta iesaiste jautājumos par ilgtspējīgas attīstības mērķiem, vārda brīvību un vienlīdzīgu piekļuvi informācijai.	Indivīdu mudināšana dalīties ar savu kultūru un būt gataviem mācīties par citām kultūrām, atzīt daudzveidīgas, atšķirīgas un dinamiskas kultūras identitāti un tādējādi vairojot cieņu pret kultūras daudzveidību, cilvēktiesībām un pamatbrīvībām.
Cilvēktiesības kā centrālais elements, uz kura balstīts satura radīšanas process.	Cieņa pret auditoriju kā cilvēkiem un iedzīvotājiem un pašiem pret sevi kā satura radītājiem un galvenajiem dalībniekiem kultūras un radošajās nozarēs (nevis tikai kā satura produktu patērētājiem). Šajā aspektā ir būtiski tas, kā MIP var veicināt līdzdalību kultūras dzīvē un piekļuvi kultūras saturam, kā arī kompetences un līdzekļus šo darbību īstenošanai.
Iespēju nodrošināšana iedzīvotājiem kā pratības primārais mērķis.	Iedzīvotāji var aktīvi iesaistīties un dalīties ar savu izpratni par teksta saturisko jēgu, pamatojoties pašu pieredzē.
IKT izmantošana attīstības mērķiem zināšanu sabiedrības paradigmas maiņas apstākļos.	Iedzīvotāji dalās savos pasaules uzskatos, izmantojot IKT un tādējādi veicinot vārda brīvību un mazinot vai atsijājot aizspriedumus un stereotipus, kas tiek izplatīti ar mediju un informācijas produktiem.
Kultūras un valodu daudzveidība.	Iedzīvotāji veido savu kultūras un valodas identitāti un spēj izteikties, izmantojot pašu izvēlētos līdzekļus un valodu, vienlaikus ievērojot cilvēktiesības un pamatbrīvības, un jēgpilni mijiedarbojas ar citām kultūras grupām, komunicējot brīvi un atvērti.

Avots: tabula sagatavota, izmantojot UNESCO „Mediju un informācijas pratības politikas vadlīnijas” (*Media and Information Literacy Policy Guidelines*).

Mācību pieejas un uzdevumi

Kā norādīts šī izdevuma pielikumā, ir iespējams izmantot dažādas pedagoģiskās jeb mācību pieejas. Pārskatiet sniegto sarakstu un izvēlieties, kuru pieeju izmantosiet turpmāk piedāvātajos vai citos – pašu sagatavotos – uzdevumos.

- Palīdziet izglītojamiem izpētīt UNESCO Starpkultūru dialoga platformu, kas izveidota ar mērķi mācīties, izpētīt un iesaistīties: <https://en.unesco.org/interculturaldialogue/>.

Platformā ir piedāvāti mācību uzdevumi un iespējas mācīties par citām kultūrām un piedalīties jēgpilnā dialogā.

- Kultūras mantojuma aizsardzība un radošo izpausmju veicināšana ir UNESCO misijas centrālais elements, un šie jautājumi bieži tiek iekļauti organizācijas darbā, kas veltīts tam, lai vairotu cieņu pret kultūras daudzveidību. Iepazīstieties ar UNESCO normatīvajiem instrumentiem kultūras mantojuma, mākslas un radošuma jomā: <https://en.unesco.org/themes/protecting-our-heritage-and-fostering-creativity>. Izpētiet un apspriediet, kā šie instrumenti tiek īstenoti jūsu valstī vai kopienā.
- Profesors un mediju teorētiķis Henrijs Dženkinss (*Henry Jenkins*) līdzdalības kultūru definē kā kultūru ar salīdzinoši nelieliem šķēršļiem mākslinieciskajai izpausmei un pilsoniskajai līdzdalībai, kā kultūru ar spēcīgu atbalstu radošajai darbībai un savu darbu izrādīšanai, pieejamu formālo un neformālo mentoringu; iedzīvotāji tic, ka viņu devums ir nozīmīgs, un izjūt zināmu sociālo saikni cits ar citu⁷. Minētā līdzdalības kultūra ietver šādus aspektus:
 - piederība (dažādām grupām);
 - izpausmes (jaunās formās);
 - sadarbībā balstīta problēmu risināšana (darbs komandā);
 - aprīte/dalīšanās/izplatīšana (informācijas plūsmas).

Šī sistēma tika izstrādāta 2000. gadu sākumā mediju izglītībai (kas tagad ietverta visaptverošajā MIP jēdzienā). Apspriediet ar pedagogiem un izglītojamiem, kā šie aspekti nodrošina kultūras apmaiņu, mācīšanos un dialogu.

H. Dženkinss piedāvā turpmāk norādītās prasmes⁸, kas balstītas tradicionālajā rakstpratībā un kritiskajā analizē:

- **spēle** – spēja eksperimentēt ar apkārtējās vides apstākļiem, izmantojot to kā problēmu risināšanas veidu;
- **performance** – spēja pieņemt dažādas identitātes improvizācijas un jaunu atklājumu nolūkā;
- **simulācija** – spēja interpretēt reālās dzīves procesus un veidot dinamiskus to modeļus;
- **pārņemšana** – spēja jēgpilni atlasīt un no jauna interpretēt mediju saturu;
- **vairāku uzdevumu veikšana vienlaikus** – spēja pārraudzīt apkārtējo vidi un pēc nepieciešamības pārvirzīt uzmanību uz būtiskām detaļām;
- **paplašinātā izzīņa** – spēja jēgpilni mijiedarboties, izmantojot instrumentus, kas palīdz paplašināt prāta spējas;
- **kolektīvais intelekts** – spēja apkopot zināšanas un savstarpēji apmainīties ar pieredzi, lai sasniegtu kopīgu mērķi;

7 Definīcija sagatavota, izmantojot *Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century*, https://www.macfound.org/media/article_pdfs/jenkins_white_paper.pdf.

8 Prasmes sagatavotas, izmantojot Jenkins, H. *Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century*, 2006.

- **spriestspēja** – spēja izvērtēt dažādu informācijas avotu atbilstību un uzticamību;
- **starpmediju pārlūkošana** – spēja izsekot satura plūsmai dažādos medijos;
- **tīklošana** – spēja meklēt, apkopot un izplatīt informāciju;
- **robežu pārvarēšana** – spēja iejusties atšķirīgās kopienās, pamanot un cienot dažādus redzējumus, izprotot un ievērojot atšķirīgas normas.

Pedagogiem ir jā sagatavo radoši uzdevumi, kas ietver katru no piedāvātajām prasmēm un sasaista tās ar kultūras radīšanu un uzņēmējdarbību. Vai tās var attiecināt uz kultūras un radošo nozaru satura pārraidīšanu gan tiešsaistē, gan bezsaistē? Kā daži no MIP pamatjautājumiem ir attiecināmi uz kultūras un māksliniecisko jaunradi? Kas radīja kultūras kontekstu? Kādam nolūkam? Kāds ir vēstījums? Kas to apliecina? Kas ir iekļauts? Kas, iespējams, ir izlaists? Kas gūs labumu? Kuru šis saturs potenciāli var ietekmēt?

- Aplūkojiet jēdzienus, kompetences un principus, kas saistīti ar starpkultūru kompetencēm, kuras ietvertas UNESCO sagatavotajā materiālā *Intercultural Competencies: Conceptual and Operational Framework*, 10.–27. lpp. (<https://en.unesco.org/interculturaldialogue/resources/132>). Izstrādājiet uzdevumus, lai izpētītu, kā šīs kompetences ir saistītas ar iepriekš skatītajām H. Dženkinsa līdzdalības kultūras prasmēm attiecībā uz MIP.
- Digitālās tehnoloģijas piedāvā jaunas iespējas, kā pastāstīt vecos stāstus. Piemēram, sociālie mediji daudzos aspektos ļoti līdzinās lielam digitālam ziņojumu dēlim un uztur riņķveida komunikāciju. UNESCO kopā ar izdevēju *Routledge* (sērijā *Focus*) izveidojuši jaunu mācību metodi, kam dots nosaukums „Apaļā galda stāsti” (*Story Circles*)⁹. „Apaļā galda stāstu” metode ir balstīta starpkultūru kompetenču pamatelementos, ietverot cieņu, ieklausīšanos, zinātkāri, izpratni par sevi un citiem, pārdomas, dalīšanos, empātiju un attiecību veidošanu. Plašāku informāciju par „Apaļā galda stāstiem” starpkultūru kompetenču attīstīšanai var izlasīt „Starpkultūru kompetenču veidošanas rokasgrāmatā” (*Manual for Developing Intercultural Competences*, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000370336>). Sagatavojiet radošus uzdevumus, izmantojot šo pieeju. Izmantojiet piemērus, kas ir piemēroti tehnoloģiskajam un institucionālajam kontekstam. Piemēram, aplūkojiet radošo resursu *Flipgrid*, kas ir bezmaksas, brīvi pieejams video diskusiju rīks, kurā izmantota „Apaļā galda stāstu” ideja.
- Pedagogiem un izglītojamiem ir jāskata satura nodrošinātāju (piemēram, bibliotēku, arhīvu, muzeju, mediju un digitālās komunikācijas uzņēmumu) loma kultūras radošuma un uzņēmējdarbības kontekstā. Sadaliet pedagogus vai izglītojamās grupās, izvēlieties viena veida satura nodrošinātāju un izpētiet kultūras radīšanas un izplatīšanas gadījumus.

9 Deardorff, D. K. *Manual for Developing Intercultural Competences*. 2020, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000370336>.

- Sabiedriskie mediji ir galvenie kvalitatīva kultūras satura veidotāji, pasūtītāji, izdevēji, izplatītāji un starpnieki. Palīdziet pedagogiem un izglītojamiem izpētīt, kādā mērā šis apgalvojums ir attiecināms uz viņu valsti un/vai kopienu. Sagatavojiet jautājumus un lūdziet sniegt atbildes. Kā izvēlētajā kultūras materiālā tiek atspoguļoti dažādi dzimumi, vecuma grupas un etniskās grupas? Kāda varētu būt pedagogu un izglītojamo turpmākā rīcība, par pamatu ņemot savus konstatējumus? Kādi būtu jūsu ieteikumi? Meklējot atbildes, aplūkojiet UNESCO resursu *Global Report 2018, Re/Shaping Cultural Policies: Advancing Creativity and Development* (<https://en.unesco.org/creativity/global-report-2018>).
- Iepriekš minētā ziņojuma (<https://en.unesco.org/creativity/global-report-2018>) 9. nodaļas „Dzimumu līdztiesība: rīcības trūkums” (*Gender equality: missing in action*) sadaļā „Dzimumu nelīdztiesības saglabāšanās kultūrā” (*A Gender Gap Persists in Culture*) atrodiestatistikas datus un secinājumus. Pēc tam sameklējiet statistiku par to, kā sievietes ir pārstāvētas mediju darbinieku vidū un mediju saturā. Kādu informāciju jūs atradāt? Kā šie jautājumi ir saistīti? Vadiet diskusiju un apspriediet to.
- Mākslinieciskā brīvība ir saistīta ar vārda brīvību un piekļuvi informācijai. Tā ir attiecināma arī uz kultūras radītāju un auditoriju tiesībām. Tā ir nozīmīga arī digitālajā vidē. Vietējā, valsts vai globālā mērogā vadiet diskusijas pedagogiem un izglītojamiem par panākumiem, izaicinājumiem un ieteikumiem mākslinieciskajā brīvībā. Sameklējiet un izmantojiet citus saistītos resursus. Iespējams, ir pieejami līdzīgi resursi ar konkrētu valsts vai reģionālu kontekstu.
- Apspriediet satura nodrošinātāju, piemēram, vietnes *YouTube*, darbības komerciālo loģiku gan attiecībā uz pašu kanālu, gan tā satura veidotājiem. Pārrunājiet arī kultūras fenomenu, ko veido ietekmētāji, kuru saturā var būt iekļauta slēpta sponsoru reklāma. Pēc kāda principa *YouTube* iesaka konkrētu saturu, un kādēļ šā algoritma nolūks ir noturēt cilvēku uzmanību un paildzināt viņu uzturēšanos vietnē ar mērķi iespējami ilgi skatīt šīs platformas saturu?

Novērtēšana un ieteikumi

- Esejas, pārspriedumi un viedokļu izklāsti (pēc lekcijām), gadījumu izpēte, audiovizuālas prezentācijas un apskati.
- Informācijas, mācību un komunikācijas materiālu (piemēram, plakātu, brošūru, infografiku, sociālo mediju kartīšu, videoblogu) sagatavošana.
- Pētnieciski stāsti un ziņojumi.

Tēmas turpmākai skatīšanai

- Līdzdalība kultūras politikas veidošanā.
- Jauniešu un kultūras uzņēmējdarbība.
- Mākslas izglītība un MIP.
- Kultūra, dialogs un IAM.
- MIP un reliģijas jomas dialogs.

5. DAĻA.

MIP, MĀCĪŠANA UN MŪŽIZGLĪTĪBA

ILGUMS: ČETRAS STUNDAS

Galvenās tēmas

- Pamatizpratne par MIP un mācīšanas un apguves procesu.
- Mūžizglītība un MIP.
- MIP prasmju veicināšana.
- Mācību pieejas MIP pedagogiem, skatot un praktizējot MIP.

Mācību mērķi

Pēc šīs daļas apguves pedagogi spēs

- noteikt veidus, kā MIP var uzlabot mācīšanas un mācīšanās procesu;
- izstrādāt MIP zināšanu uzlabošanas stratēģijas;
- izpētīt mācību pieejas, kas saistītas ar MIP;
- sagatavot konkrētus uzdevumus, kuros izmantotas šīs mācību pieejas.

Šajā daļā aplūkoto kompetenču līmenis:

pamata/vidējs.

Mācību pieejas un uzdevumi

Informācijas, mediju un digitālo prasmju attīstīšana izglītībā parasti ir balstīta konstruktīvisma teorijā. Ideālā pieeja būtu tāda, kur izglītojamie aktīvi piedalās mācību procesā, atlasot un pārveidojot informāciju, lai pieņemtu lēmumus¹⁰, tādējādi „papildus sniegtajai informācijai paļaujoties arī uz savu kognitīvās domāšanas struktūru, kas piešķir jēgu pieredzēm un strukturē tās” (Bruner, J. S. *The Process of Education*. 1960). Turpmāk tekstā aplūktas dažas konstruktīvās pieejas, ko pedagogi var pielāgot dažādiem MIP mācību mērķiem konkrētajā mācību vidē, kā arī mācību pieejas, kas īsumā raksturotas turpmākajos punktos (Bruner, J. S., 1960).

Pedagoģiskās jeb mācību pieejas MIP mācīšanā

Kā norādīts šī izdevuma pielikumā, ir iespējams izmantot dažādas pedagoģiskās jeb mācību pieejas. Pārskatiet sniegto sarakstu un izvēlieties, kuru pieeju izmantosiet turpmāk piedāvātajos vai citos – pašu sagatavotos – uzdevumos.

10 Lau, J. *Global Perspectives on Information Literacy: Fostering a Dialogue for International Understanding*. 2017. https://www.ala.org/acrl/sites/ala.org/acrl/files/content/publications/whitepapers/GlobalPerspectives_InfoLit.pdf.

Uzdevumi

1. Lūdziet pedagogiem atrast un raksturot piemērus ar kādu no desmit iepriekš norādītajām mācību pieejām MIP mācīšanās. Aiciniet viņus sadalīties grupās un vienoties par galvenajiem elementiem, kas padara šo pieeju efektīvu MIP mācīšanās un apguvē. Palīdziet pedagogiem sagatavot uzdevumus ar šīm stratēģijām.
2. Dodiet mācību uzdevumu grupās sagatavot ierakstu vikivietnē (*Wikipedia*), lai izglītojamie attīstītu prasmi rakstīt un publicēt dokumentus atvērtās piekļuves publiskajos medijos. Jūs varat aicināt izglītojamos kopīgi aplūkot vienu līdzīgu tematu, piemēram, dokumentēt savas kopienas vēsturi, un lūgt katrai komandai apskatīt noteiktu apakštematu. Aiciniet izglītojamos izvēlēties tematu, izpētīt to, izmantojot uzticamus informācijas avotus, un pēc tam sagatavot vienkāršu tekstu ierakstam vikivietnē. Tekstam ir jāatbilst vikivietnes vērtībām un redakcionālajiem elementiem, un tam ir jābūt unikālam, t. i., jāaplūko tēma, kas vēl nav iekļauta šajā enciklopēdijā. Norādījumi šā uzdevuma izpildei:
 - a) izlasiet vikivietnes politikas nosacījumus un augšupielādējiet rakstu, kas ir oriģināls, pamatots ar citātiem un kurā ir norādītas atsauces. Noskatieties internetā pieejamos videomateriālus par šo tēmu un iepazīstieties, kā ir veidoti citi raksti, kuros izmantotas tādas pašas metodes;
 - b) apmeklējiet sadaļu *Help: Wikipedia Tutorial* (<https://lv.wikipedia.org/wiki/Vikip%C4%93dija:levads>), lai uzzinātu, kā rediģēt ierakstus, pievienot attēlus un noformēt tekstu;
 - c) rūpīgi izlasiet sadaļu *Wizard for creating Wikipedia articles* (https://lv.wikipedia.org/wiki/Vikip%C4%93dija:Rakstu_vednis), kurā ietverts rakstu vednis, kas palīdzēs raksta publicēšanā;
 - d) izmantojiet iespēju jebkurā laikā eksperimentēt „smilšu kastē” – vikivietnes rakstu izmēģinājumu lapā (https://lv.wikipedia.org/wiki/Vikip%C4%93dija:Smil%C5%A1u_kaste);
 - e) ja esat apmulsis, noskatieties internetā atrodamās videopamācības, kā sagatavot vikivietnes rakstus.
3. Dodiet izglītojamiem uzdevumu analizēt, kādēļ institūcijas, kas nodrošina saturu, ir būtiskas viņu mācību procesā un kuri ir labākie MIP avoti, piemēram, lai pirktu vai pārdotu mašīnu. Var izglītojamos sadalīt grupās un dot viņiem uzdevumu identificēt informācijas un mediju avotus un dokumentēt to lomu kā pakalpojumu sniedzējiem, patērētājiem un informācijas plūsmas institūcijām.
4. Izpētiet dokumentus par MIP prasmju nozīmi mācību procesā, lai sniegtu atbildi uz jautājumu, kā šīs prasmes palīdz izglītojamiem mācīties. Kādēļ MIP ir svarīga, lai pieņemtu labākus lēmumus? Kādēļ iesaistīties mūžizglītībā ir vieglāk personām ar MIP prasmēm? Izveidojiet sarakstu ar jautājumiem un atbildēm, lai apkopotu jūsu veiktajā dokumentu izpētē gūtos secinājumus.
5. Apskatiet informāciju par ietekmi uz vidi, ko rada Covid-19 profilaksei izmantotās medicīniskās sejas maskas. Sameklējiet desmit informācijas vienības, kas publicētas plašsaziņas līdzekļos (piecas) un iekļautas grāmatās un žurnālos (piecas). Pārbaudiet, kuri ir uzticamākie avoti, pamatojoties uz visaptverošiem un objektīviem

datiem, citātiem un atsaucēm. Izveidojiet tabulu, kurā salīdzināta desmit avotu uzticamība, sadalot tabulu ailītēs – „avoti”, „statistikas dati”, „citāti” un „atsauces”. Avotos atrasto elementu skaitu ierakstiet tabulā pretī katrai informācijas vienībai; ja elementu trūkst, ierakstiet „0”. Paskaidrojiet, kuri avoti bija uzticamākie.

Novērtēšana un ieteikumi

- Rakstveida pārbaudes.
- Esejas, pārspriedumi un viedokļu izklāsti (pēc lekcijām), gadījumu izpēte, audiovizuālas prezentācijas un apskati.
- Piedalīšanās mācību grupu uzdevumos.
- Informācijas, mācību un komunikācijas materiālu (piemēram, plakātu, brošūru, infografiku, sociālo mediju kartīšu, videoblogu) sagatavošana.
- Pētījumi.
- Pētnieciski stāsti un ziņojumi.

Fragmenti no UNESCO sagatavotās mācību programmas „Domā kritiski, klikšķini atbildīgi! Medijpratīgi un informācijpratīgi pilsoņi”

MIP MĀCĪŠANA UN MĀCĪŠANĀS – PEDAGOĢISKĀS PIEEJAS: MĀCĪBU PROGRAMMAS IZMANTOŠANA

MIP MĀCĪBU PROGRAMMAS
MODUĻOS IZMANTOTO STRATĒGIJU
PAMATĀ IR TURPMĀK RAKSTUROTĀS
PEDAGOĢISKĀS JEB MĀCĪBU PIEEJAS

I. Jautājuma izpētē balstīta mācīšanās

Mācīšanās, kas balstīta jautājuma izpētē, ir mācību pieeja, kurā izglītojamais veic izpēti, kas vērsta uz MIP jautājumiem mūsdienu sabiedrībā. Šī pieeja ietver dažādus elementus, kas saistīti ar mācīšanos caur izpēti, problēmu risināšanu un lēmumu pieņemšanu. Izglītojamais iegūst jaunas zināšanas un prasmes, kad ir izgājis šādus izpētes posmus:

6. jautājuma noteikšana, tā pamatā esošo attieksmju un uzskatu apzināšana;
7. jautājuma galveno faktu un principu noskaidrošana;
8. pierādījumu atrašana, apkopošana un analīze;
9. jautājuma izskaidrošana un atrisināšana;
10. rīkošanās un katra posma ietekmes un rezultātu pārskatīšana.

Šī metode ir piemērota MIP mācīšanai, jo nodrošina izglītojamiem iespēju padziļināti pētīt dažādus jautājumus.

Piemēri, kad jautājuma izpētes pieeju var izmantot MIP: dzimumu līdztiesības un rasu atspoguļojuma izpēte, veicot mediju analīzi; tādu jautājumu izpēte, kas saistīti ar privātumu mediju un digitālās komunikācijas uzņēmumu kontekstā, veicot sākotnējo un sekundāro dokumentu analīzi; tiešsaistē īstenotas iebiedēšanas izpēte, veicot kultūrvēsturisko izpēti.

II. Problēmu risināšanā balstīta mācīšanās

Mācīšanās, kas balstīta problēmu risināšanā, ir mācību programma un sistēma, kas vienlaicīgi attīsta izglītojamās personas starpdisciplināro zināšanu bāzi un prasmes, kā arī kritiskās domāšanas un problēmu risināšanas stratēģijas. Tā ir balstīta labi strukturētā, sadarbībā balstītā mācīšanās modelī, kas uzlabo gan individuālās, gan kolektīvās zināšanas, iesaistot izglītojamās kritiskajā domāšanā balstītā padziļinātā reālās dzīves problēmu izpētē. Mācību mērķus, izpētes jautājumus un metodes, kā arī rezultātus nosaka un pārvalda paši izglītojamie.

Piemērs, kad problēmu risināšanā balstītu mācīšanos var izmantot MIP: efektīvas sociālā mārketinga kampaņas izstrāde konkrētai auditorijai, piemēram, lai jauniešu vidū popularizētu ilgtspējīgas attīstības mērķus.

III. Empīriskā pieeja un zinātniskā izpēte

Empīriskā pieeja ir attiecināma uz virkni dažādu metožu, ko zinātnieki izmanto, lai izzinātu dabas pasauli un, pamatojoties rastajos pierādījumos, piedāvātu savus skaidrojumus. Izpētes process bieži vien izpaužas kā vienkāršots soļu kopums, ko dēvē par pētniecības ciklu; tas ietver: novērojumus, jautājumu izvirzīšanu, pastāvošās informācijas apzināšanu, izpētes plānošanu, esošo zināšanu pārskatīšanu jauniegūto pierādījumu kontekstā, datu apkopošanas, analīzes un interpretācijas instrumentu izmantošanu, skaidrojumu sniegšanu un rezultātu paziņošanu. Šo metodi var pielāgot arī MIP mācīšanai.

Zinātniskās izpētes piemēri: izpēte, kādā apmērā konkrēta satura potenciālais kaitējums vai ieguvumi īstenojas praksē; izvērtēta saistība starp atzinības gūšanu sociālajos medijos un dopamīna līmeni organismā; tiešsaistes kopienu lomas un veidošanās izpēte, izmantojot ieteikumu algoritmus; privātuma pārkāpumu veidu un ietekmes vai mēģinājumu izmantot mākslīgo intelektu naida runas identificēšanai izpēte.

Zinātniskajā izpētē tiek izmantotas iepriekš minētās metodes, taču tā var būt daudz plašāka, iekļaujot arī eksperimentu posmu: iepriekšējas pārbaudes, intervences, pēcpārbaudes, eksperimentālas grupas vai situācijas, kontrolgrupas un kontrolsituācijas, vairākus izmēģinājumus ilgtermiņā un īstermiņā un dažkārt pat vairākas zinātnieku grupas. Zinātniskās izpētes izmantošanu MIP mācīšanās un apguvē apgrūtina tas, ka digitālās komunikācijas uzņēmumi nenodrošina atvērtu piekļuvi saviem milzīgajiem datu krājumiem, lai gan iespēja plašākai sabiedrībai piekļūt šādai informācijai (pat ja tā tiktu nodrošināta tikai akreditēti) ievērojami palīdzētu radīt vairāk vērtīgu zināšanu MIP vajadzībām.

IV. Gadījuma izpēte

Gadījuma izpētes metode ietver padziļinātu viena gadījuma vai notikuma aplūkošanu. Tā tiek plaši praktizēta universitātēs, kad studenti izmanto reālās dzīves notikumus saistījumā ar teorētiskajām zināšanām. Šāda pieeja ir piemērota MIP mācīšanai, jo izglītojamie ikdienā saņem daudzveidīgu informāciju no neskaitāmiem satura nodrošinātājiem (tādējādi iegūstot plašu gadījumu klāstu). Gadījuma izpētes metode piedāvā sistemātisku veidu, kā aplūkot notikumus, apkopot un analizēt datus un ziņot par rezultātiem. Tas savukārt izglītojamiem var palīdzēt izpētē balstītā mācību procesā. Ar šo metodi izglītojamie var gūt dziļāku izpratni par to, kādēļ notikums izvērties tieši tā. Gadījuma izpēti var arī izmantot, izvirzot un pārbaudot hipotēzes.

Piemēri: izglītojamie veic gadījuma izpēti par to, kā konkrētā kopienā MIP ir veidojusi cilvēku noturību pret maldinošu vai nepatiesu informāciju; gadījuma izpēti par ētikas pārkāpumiem, ko radījusi mākslīgā intelekta izmantošana; gadījuma izpēti par veiksmīgām mārketinga kampaņas stratēģijām atpazīstamiem digitālajiem vai mediju produktiem; gadījuma izpēti par produktu izvietošanas praksi vai slēptu ietekmētāju sponsorēšanu, kas īstenoja, lai popularizētu konkrētus produktus, bet neatklātu, ka tā ir reklāma.

V. Sadarbībā balstīta mācīšanās

Sadarbībā balstīta mācīšanās ir mācību pieeja, kas ietver izglītojamo darbu grupās, lai sasniegtu kopīgus mērķus. Mācīšanās, kas balstīta sadarbībā, var ietvert gan vienkāršu darbu pāri ar citu personu, gan sarežģītākus modeļus, piemēram, mācīšanos, kas balstīta projektu darbā, mācīšanos pēc puzles principa (katrs ir svarīgs, katrs ir nepieciešams kopēja rezultāta sasniegšanai), pedagoga pārraudzītu izglītojamo savstarpējas izjautāšanas procesu un savstarpēju mācīšanu. Visu šo paņēmieni mērķis ir nodrošināt mācību ieguvumus, piemēram, attīstīt konceptuālu izpratni, augstāka līmeņa domāšanu, labākas sociālo attiecību veidošanas prasmes, pozitīvāku attieksmi pret skolu un pašam pret sevi, tāpat arī izziņāt, kā risināt akadēmisko neviendabīgumu mācību vidē, kur ir ļoti atšķirīgi pamatprasmju apguves sasniegumi. Šī metode ir piemērota MIP apguvei un mācīšanai, jo tā paredz ideju apmaiņu un mācīšanos citam no cita.

Piemēri, kad sadarbībā balstītu mācīšanos var izmantot MIP: kopīgs darbs vikivietnē (*Wikipedia*) vai līdzdalība UNESCO īstenotajās *MIL CLICKS* („Mediju un informācijas pratība: kritiskā domāšana, radošums, lasītprasme, starpkultūra, pilsoniskā līdzdalība, zināšanas un ilgtspēja”) sociālo mediju iniciatīvās un pasākumos.

VI. Teksta analīze

Izglītojamie var apgūt, kā analizēt tekstu, nosakot dažādu žanru (vizuālo, drukāto, mutvārdu u. c.) kodus un izmantotās kodu sistēmas. Tā ir semiotiska analīze, kuras mērķis ir panākt labāku aplūkotā komunikācijas žanra pamatjēdzienu izpratni. Ar šo metodi izglītojamie iegūst zināšanas, kā tiek izmantoti valodas un citi vizuālie kodi un sistēmas, lai radītu attēlojumu, kas piesaista noteiktu auditoriju. Izglītojamie iemācās jebkurā tekstā atpazīt tehniskos, simboliskos un naratīvos kodus. Šis process ietver arī tādas metodes kā vizuālo jeb attēla analīzi. Šādu teksta analīzi var izmantot reālās dzīves apstākļos un informatīvos nolūkos arī ārpus akadēmiskās vides.

Piemērs: izglītojamiem tiek dots uzdevums izvēlēties viņiem interesējoša satura fragmentu. Tas var būt jaunāko ziņu raksts, platformas *YouTube* video vai videoklips no tiešsaistes ziņu avotiem. Pēc tam izglītojamie pedagoga pārraudzībā strādā grupās un, pamatojoties uz informāciju par autoru, tehniskajām, tekstuālajām iezīmēm, mērķauditoriju un vispārējo kontekstu, analizē satura mērķi.

VII. Konteksta analīze

Ar šo pieeju izglītojamie apgūt, kā veikt vienkāršu konkrēta satura, jautājumu, situāciju un notikumu konteksta analīzi, piemēram, saistībā ar satura nodrošinātājiem vai institūcijām. Piemēram, izglītojamie var iemācīties, kā analizēt jebkuru tekstu tā vēsturiskajos, kultūras, situācijas vai sociālajos apstākļos. Konteksta analīze attiecas arī uz satura jeb teksta kvalitāti tajā sniegto argumentu un pierādījumu, saskaņotības, loģikas u. c. ziņā. Šī pieeja var ievērojami izgaismot dzimuma, politekonomijas, kultūras atšķirību u. c. jautājumus.

Piemēri: konteksta analīze un mācību metode izglītojamiem var palīdzēt iegūt zināšanas par filmu, televīzijas un videospēļu klasifikācijas sistēmām, kas darbojas konkrētās valstīs, vai par to, kā mediju un digitālo komunikācijas platformu īpašumtiesības un to koncentrācija ir saistītas ar demokrātiju un vārda brīvību.

VIII. Formas pārveidošana

Šo pedagoģisko pieeju var īstenot dažādi un izmantot daudzveidīgā satura nodrošināšanas vidē. Piemēram, izglītojamie var izvēlēties rakstu avīzē par kādu notikumu viņu kopienā un pārvērst to raidierakstā vai radio ziņu sižetā, vai citā formā, kas piemērots publicēšanai sociālajos medijos. Cits piemērs – noskatīties kādas bērnu filmas fragmentu un pēc tam nelielās grupās uzzīmēt izvēlēta fragmenta kadru plānu, izceļot konkrētus kadrus, leņķus un pārejas.

Vēl viens piemērs – izglītojamiem var dot uzdevumu izvēlēties pasaku un pārvērst to kadru plānā, ko var uzfilmēt, vai apkopot pieejamo vizuālo materiālu, kas saistīts ar

konkrētas personas dzīvi, un izmantot to kā pamatu, lai izplānotu un sagatavotu īsu dokumentālo filmu.

IX. Simulācija

Simulācija bieži tiek izmantota kā mācību pieeja filmu veidošanas, mediju un digitālās komunikācijas izglītības programmās. Pedagoģs izmanto simulāciju, lai parādītu izglītojamiem piemēru, kas ir mediju un digitālā mācīšanās. Proti, pildot šo uzdevumu, pedagoģs kļūst par izglītojamo un izglītojamie darbojas kā pedagoģi. Pēc tam šī stratēģija tiek apspriesta ar izglītojamiem – tā ir ļoti nozīmīga mācību procesa sastāvdaļa.

Šīs pieejas piemēri: izglītojamie darbojas kā dokumentālās filmas radošā komanda, kas gatavo jauniešiem paredzētu televīzijas programmu, vai arī viņi kļūst par radio vai interneta žurnālistiem, kas raidierakstā intervē kādu personu. Viņi var arī simulēt aktieru grupu, kas gatavojas filmēt reklāmas video par ilgtspējīgu attīstību.

X. Satura radīšana

Šī pieeja ietver mācīšanos darot, kas ir galvenais zināšanu ieguves veids 21. gadsimtā. Tā mudina izglītojamos mācīties padziļināti un jēgpilni. Satura radīšana sniedz izglītojamiem iespēju pētīt un darīt pilnvērtīgi iesaistīties mācību procesā. Gatavojot tekstus (piemēram, audio vai video materiāliem, drukai, animācijai), izglītojamie var atklāt savu radošumu un savu balsi, lai izstrādātu, formulētu un paustu savas idejas un uzskatus.

Šīs pieejas piemērs: izglītojamie var izmantot bezmaksas, atklātā pirmkoda filmu veidošanas programmatūru, lai sagatavotu vienu minūti garus digitālos stāstus par kādu vides jautājumu vai citu interesējošu tematu.

XI. Kritiskajā domāšanā balstīta izpēte

Izglītībā kritiskās domāšanas teorija¹¹ paredz integrētu un bieži vien nelineāru procesu, kurā tiek meklēts, apkopots un izvērtēts dažādu avotu un skatupunktu saturs, lai iegūtu visaptverošu, sistemātisku un pamatotu izpratni un analīzi, rezultātā radot jaunas zināšanas, idejas un izmantošanas veidus un paverot ceļu jauniem pētniecības jautājumiem. Kritiskajā domāšanā balstītā izpētē uzsvars tiek likts uz satura loģisko pamatojumu, pierādījumiem, struktūru, apstiprinošiem faktiem un pieņēmumiem.

11 Skat. Weaver, K. D., un Tuten, J. H. *The Critical Inquiry Imperative: Information Literacy and Critical Inquiry as Complementary Concepts in Higher Education, College & Undergraduate Libraries*. 21. sēj., 2. izd., 136.–144. lpp., 2014, DOI:10.1080/10691316.2014.906779. Skat. arī Prayogi, S., Yuanita, L., un Wasis, W. *Critical Inquiry Based Learning: A Model of Learning to Promote Critical Thinking Among Prospective Teachers of Physic*. *Journal of Turkish Science Education*. 15. sēj., 1. izd., 2018, DOI:10.12973/tused.10220a). Kā arī Kellner, D., un Share, J. *Critical media literacy is not an option, Learning Inquiry*, 1. sēj., 1. izd., 59.–69. lpp., 2007, DOI:10.1007/s11519-007-0004-2.

XII. Dialogā balstīta metode vai izpēte

Izpēte, kas balstīta dialogā, tiek izmantota, pētot kultūru, valodu un politiku un risinot tēmas, kas saistītas ar iedzīvotājiem, izglītojamiem un pedagogiem. Zināmā mērā tā ir fenomenoloģiska, jo izpētē tiek izmantota cilvēku pieredze un dažādu līmeņu zināšanas par pētījuma objektiem, situācijām, notikumiem un materiāliem. Piemēram, populāra spēle, filma, televīzijas šovs, sociālo mediju video, grāmata, žurnāls, ziņu reportāža vai cita veida saturs parasti tiek saistīti ar masu kultūras jeb popkultūras aspektiem. Izmantojot minēto metodi, izglītojamie un pedagogi izvērtē šo saikni, raksta vai pastāsta par šiem tekstiem un/vai notikumiem, pamatojoties savā ikdienas pieredzē. Norit virzīšanās no subjektīvā skatupunkta uz vispārēju, analītisku redzējumu, kurā ņemtas vērā plašākas sabiedrības, vēsturiskās un globālā pilsoniskuma perspektīvas. Šis process ir saistīts ar līdzdalības kultūru jeb teoriju (kā to dēvē daži eksperti), kā arī globālā pilsoniskuma izglītību un digitālo pilsonību. Ar šo metodi iedzīvotājiem, izglītojamiem un pedagogiem ir iespēja secīgi vai vienlaikus mijiedarboties ar pazīstamo un nepazīstamo, sociālās mijiedarbības procesā apzinoties saikni starp šiem abiem aspektiem.

Fragmenti no UNESCO sagatavotās mācību programmas „Domā kritiski, klikšķini atbildīgi! Medijpratīgi un informācijpratīgi pilsoņi”

MIP MĀCĪBU PROGRAMMAS PEDAGOGIEM UN IZGLĪTOJAMIEM GALVENĀS TĒMAS

Kā vadlīnijas tiek piedāvāti kopumā 19 visaptveroši mediju un informācijas pratības (MIP) mācību rezultāti un kompetences un sešas sociālās vērtības un attieksmes (skat. 1. attēlu un 1. tabulu).

1. ATTĒLS. MEDIJU UN INFORMĀCIJAS PRATĪBA – ZINĀŠANAS, PRASMES UN ATTIEKSMES

Avots: mediju un informācijas pratības mācību programmas vadlīniju provizoriskie standarti¹².

12 UNESCO, *Draft Global Standards for Media and Information Literacy Curricula Guidelines*, https://en.unesco.org/sites/default/files/belgrade_recommendations_on_draft_global_standards_for_mil_curricula_guidelines_12_november.pdf

1. TABULA. VISAPVEROŠI MIP MĀCĪBU REZULTĀTI UN KOMPETENCES¹³

VISAPVEROŠI MIP MĀCĪBU REZULTĀTI		MEDIJPRATĪGAS UN INFORMĀCIJPRATĪGAS PERSONAS KOMPETENCES
1.	Apzināties un skaidri formulēt nepieciešamību pēc informācijas, medijiem un digitālās komunikācijas personiskajā un sabiedriskajā dzīvē.	Spēj apzināties, noteikt un skaidri formulēt personiskajām, sociālajām un pilsoniskajām vajadzībām un interesēm nozīmīga satura, institūciju, mediju un digitālo tehnoloģiju būtību, veidu, lomu; spēj atšķirt savas vajadzības no satura nodrošinātāju (satura pakalpojumu sniedzēju) vajadzībām, sistēmām un apsvērumiem.
2.	Izprast informācijas jeb satura nodrošinātāju, piemēram, bibliotēku, arhīvu, muzeju, izdevēju, mediju, digitālo komunikācijas platformu u. c., lomu un funkcijas.	Spēj izprast nepieciešamību pēc medijiem, informācijas un IKT pakalpojumu sniedzējiem un to lomu sabiedrībā un arī internetā, un veidus, kā digitālās komunikācijas uzņēmumi un mediji ar savu darbu var atbalstīt ilgtspējīgu attīstību – arī veidojot atvērtu, pārskatāmu un iekļaujošu sabiedrību.
3.	Izprast nosacījumus, kādi nepieciešami, lai satura nodrošinātāji varētu īstenot savas funkcijas.	Izprot, cik nozīmīga ir informācijas, vārda un preses brīvība; izprot jautājumus saistībā ar mediju un digitālās komunikācijas platformu īpašumtiesībām, tiesībās balstītām, atklātām lēmumu pieņemšanas metodēm un kārtību, kā arī informācijas glabātāju profesionalitāti un ētiku; apzinās, ka daudzu informācijas nodrošinātāju darbība ir balstīta uz peļņas gūšanu, kas var apdraudēt sabiedrisko labumu un sabiedrības labklājību; spēj izprast informācijas izmantošanas nosacījumus un attiecīgi pieņemt lēmumus, izvērtēt un rīkoties; spēj noteikt gadījumus, kad personas izmanto digitālo komunikāciju, lai izplatītu naida runu un/vai maldinošu informāciju, zina, kā cīnīties ar to, piedāvājot pozitīvus un pārbaudītus vēstījumus un stiprinot faktu pārbaudes prasmes, kā arī apzinās, kādēļ digitālās komunikācijas uzņēmumiem ir jānodrošina ietekmes mazināšanas mehānismi un ziņošanas stratēģijas.
4.	Atrast un izvērtēt atbilstošu informāciju jeb saturu saistībā ar sociālajām vajadzībām – personisko dzīvi, izglītību, politiku, kultūru, reliģiju u. c.	Spēj efektīvi izmantot meklēšanas metodes un atrast un izvērtēt informāciju un mediju saturu, lietpratīgi lietot zināšanas par pirmavota noteikšanu un kategorizācijas loģiku, kā arī meklēšanas rezultātā iegūtos datus, sasaistot tos ar sociālajiem un attīstības jautājumiem.

¹³ Izmantoti dažādi avoti. Skat. UNESCO, *Media and Information Literacy Assessment Framework: Country readiness and competencies*, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000224655> (skatīts 11.09.2019.). Izmantots arī Grizzle, A. *Assessing Citizens' Responses to Media and Information Literacy Competencies through an online course: An Empirical Study and Critical Comparative Analysis of Experts' Views (Doctoral Dissertation)*. Spānija : Barcelonas Autonomā universitāte, 2018. *Thesis Doctorals en Xarxa (TDX)*, ISBN: 9788449084775, <http://hdl.handle.net/10803/666860>. Skat. arī Frau-Meigs, D. *A Curriculum for MIL Teaching and Learning*. Carlsson, U. *Understanding Media and Information Literacy (MIL) in the Digital Age*. Zviedrija : Gēteborgas Universitātes Žurnālistikas, mediju un komunikācijas fakultāte (JMG), 2019.

5.	Kritiski izvērtēt informāciju, mediju un digitālo saturu.	Spēj izvērtēt, analizēt un salīdzināt informāciju un medijus, pamatojoties uz atrastās vai saņemtās informācijas sākotnējās izvērtēšanas kritērijiem; spēj identificēt un atmāskot maldinošu informāciju, piemēram, sazvērestības teorijas; spēj, izsverot iespējas un potenciālos riskus, kritiski izvērtēt informācijas nodrošinātāju autentiskumu, autoritāti, uzticamību un nolūku.
6.	Spēt aizsargāt sevi pret tiešsaistes riskiem, kas saistīti ar programmatūru, saturu, kontaktpersonām un komunikāciju.	Pārzina digitālās drošības prakses un spēj lietot šīs zināšanas, lai aizsargātu sevi pret riskiem tiešsaistē (identitātes zādzību, pikšķerēšanu jeb personas datu izmānīšanu, spieģprogrammatūrām, datorvīrusiem, privātuma aizskaršanu), izprot personiskās drošības apdraudējumus (kā iedraudzināšana, iebiedēšana, potenciāli kaitīgi ieteikumi, profilēšana, vecumam neatbilstošs saturs, nelikumīgs saturs, kūdīšana nodarīt kaitējumu sev vai citiem, cilvēktiesību pārkāpumi u. c.) un apzinās, ka šādu saturu nedrīkst izplatīt tālāk.
7.	Analizēt, izplatīt, sakārtot un uzglabāt informāciju, mediju un digitālo saturu.	Spēj analizēt informāciju un mediju saturu, izmantojot dažādas metodes un instrumentus. Ja nepieciešams, medijpratīga un informācijpratīga persona spēj sakārtot informāciju, kā arī mediju un digitālo saturu iepriekš noteiktās, analītiskās kategorijās, kas atbilst tās vajadzībām un/vai resursiem.
8.	Apkopot vai izmantot informācijā un mediju saturā rastās idejas.	Spēj salīdzināt un apkopot iegūto informāciju, mediju un digitālo saturu. Pēc informācijas apkopošanas spēj izdalīt no tās nepieciešamos resursus un izmantot idejas, kā arī lietot jēdzienus, kas rasti iegūtajā un sakārtotajā informācijā, mediju un digitālajā saturā.
9.	Ētiski un atbildīgi izmantot informāciju un atbilstošā veidā un formā pasniegt savu izpratni vai zināšanas auditorijai.	Ētiski un efektīvi izmanto un nodod tālāk informāciju, mediju un digitālo saturu un zināšanas. Spēj izvēlēties auditorijas vajadzībām atbilstošāko informācijas nodošanas veidu un metodi.
10.	Spēt lietot IKT prasmes, lai izmantotu programmatūras, apstrādātu informāciju un radītu saturu.	Prot izmantot IKT, lai meklētu, izvērtētu un radītu informāciju, mediju un digitālo saturu, un ir apguvusi nepieciešamās IKT prasmes, lai varētu sagatavot un izplatīt informāciju.
11.	Spēt lietot IKT prasmes, lai radītu produktus un pakalpojumus, kam piemīt sabiedriska vai komerciāla vērtība, tādējādi veicinot uzņēmējdarbību.	Spēj un prot radīt informāciju, mediju un digitālo saturu un citus pakalpojumus uzņēmumiem, tādējādi iesaistoties zināšanu ekonomikas procesos.
12.	Spēt lietot IKT kopā ar kritisko domāšanu.	Spēj lietot IKT plašākā kontekstā, lai izprastu IKT izstrādes procesus, mehānismus un nosacījumus, to īpašumtiesības, kontroli un „izvēlētā ceļa atkarību”.

13.	Kā aktīviem un globāliem iedzīvotājiem mijiedarboties ar saturu nodrošinātājiem.	Izprot, kā aktīvi iesaistīt institūcijas un individuus, lai veicinātu bibliotēku, arhīvu, muzeju, mediju un digitālās komunikācijas uzņēmumu digitālo funkciju pārvaldību, kas ir balstīta tiesībās, ir atklāta, pieejama un daudzpusēja.
14.	Kontrolēt savu privātumu tiešsaistē un bezaistē.	Izprot, ka personas tiesības uz privātumu tiešsaistē un bezaistē ir nepieciešamas un būtiskas, lai cilvēka personība varētu pilnvērtīgi attīstīties, un ka indivīda tiesības ir aizsargājamas, vienlaikus ievērojot arī citu cilvēku tiesības; spēj pieprasīt šīs tiesības, ja tās tiek apdraudētas; apzinās personisko profilu un informācijas vērtību komerciālā un naudas izteiksmē; spēj pielāgot privātuma iestatījumus un piekļuves līmeņus personiskajai informācijai; spēj rast līdzsvaru starp privātumu un atklātumu, vārda brīvību un informācijas pieejamību; ievēro ētikas principus, izmantojot citu cilvēku personisko informāciju, un ciena citu personu privātumu.
15.	Kontrolēt savu mijiedarbību ar digitālām spēlēm un tajās lietoto mākslīgo intelektu (MI).	Izprot digitālo spēļu ieguvumus un riskus saistībā ar zināšanām un ilgtspējīgu attīstību; apzinās, kādos gadījumos spēlēs var tikt apdraudētas personas brīvības; veicina spēļu izstrādi; zina, kā panākt, lai MI sistēmas un spēles būtu pārskatāmas un pārbaudītas; uzrauga, kādas saiknes veidojas starp privātumu un mijiedarbību ar MI un spēlēm.
16.	Mijiedarboties ar medijiem (tiešsaistes vai bezaistes vidē vai tajās abās) un dažādiem saturu nodrošinātājiem, lai veicinātu informācijas pieejamību, vārda brīvību, starpkultūru un starpreliģiju dialogu, demokrātisku līdzdalību un dzimumu līdztiesību un iestātos pret jebkāda veida nevienlīdzību, neiecietību un diskrimināciju.	Apzinās, cik nozīmīga ir sabiedrības līdzdalība, mijiedarbojoties ar saturu pakalpojumu nodrošinātājiem jautājumos, kas attiecas uz informācijas pieejamību, tiesībām paust savu viedokli (nepieļaujot naida runu), starpkultūru dialogu un piedalīšanos demokrātiskās diskusijās, kas īstenotas dažādās formās un ievērojot ētikas principus.
17.	Izmantot MIP citos sociālo prātību veidos.	Zina, kā integrēt kritiskās domāšanas kompetences veselībrātības, finansprātības, zinātniskās prātības, starpkultūru prātības un citu sociālo prātību jomā.
18.	Izmantot MIP problēmu risināšanā un sadarbībā.	Apzinās, ka dzīves iespēju un izaicinājumu pamatā ir informācija; prot veidot saiknes ar citiem cilvēkiem reālajā dzīvē vai ar tehnoloģiju un mediju palīdzību, izvirzot mērķi apkopot informāciju un zināšanas, lai attīstītu idejas un risinātu problēmas.
19.	Zināt, kā atpazīt naida runu un reaģēt uz saturu, kas izstrādāts vardarbīga ekstrēmisma nolūkā.	Izprot, kā saturs var mazināt vai vairot naidu un vardarbīgu ekstrēmismu; spēj atpazīt diskriminējošu vai naidu kurinošu saturu un zina, kā rīkoties, sastopoties ar šādu informāciju.

**VĒRTĪBAS UN ATTIEKSMES, KO VAR VEICINĀT AR
MEDIJU UN INFORMĀCIJAS PRATĪBAS KOMPETENCĒM**

20.	Starpkultūru un starpreliģiju dialogs
21.	Vārda brīvība, informācijas brīvība un līdzdalības brīvība
22.	Iecietība un cieņa pret citiem
23.	Sevis apzināšanās un savu uzskatu izaicināšanas vērtība
24.	Izpratne par starptautisko cilvēktiesību standartiem
25.	Ilgspējīga attīstība, solidaritāte un miers

Resursi

Pieejamie UNESCO informācijas avoti:

<https://en.unesco.org/themes/137455/publications/all>

Big6, www.big6.com

Bruner, J. S., *The Process of Education*, Harvard University Press, Kembriža (Masačūsetsa), 1960

Civic Education for Media Professionals: A Training Manual,
<http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001804/180402e.pdf>

Committee of Concerned Journalists,
www.concernedjournalists.org/tools/principles/rights

Directory of Open Access Journals, <https://doaj.org/>

Empowering students for just societies: A handbook for primary school teachers, UNESCO, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000370902>

Empowering students for just societies: A handbook for secondary school teachers, UNESCO, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000370901>

Resolution on the Right to Freedom of Information and Expression on the Internet in Africa – ACHPR/Res.362(LIX)2016, 1. pants, African Commission on Human and Peoples' Rights, 59. kārtējās sesijas sanāksme, Bandžula (Gambija)

Freedom of Expression Unfiltered: How blocking and filtering affect free speech (policy brief), Article 19, 08.12.2016.

Freedom of Information around the Global UNESCO resources,
<http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/freedom-of-expression/freedom-of-information/>

Flipgrid – a free Intercultural Competences: Conceptual and open video discussion tool, Operational Framework (vairākās valodās),
<https://info.flipgrid.com/>, <https://en.unesco.org/interculturaldialogue/resources/132>

Intercultural Competences: Conceptual and Operational Framework (vairākās valodās),
<https://en.unesco.org/interculturaldialogue/resources/132>

Journalism.org, <http://www.journalism.org/resources/principles>

Kaye, D., *Report of the Special Rapporteur on the Promotion and Protection of the Right to Freedom of Opinion and Expression (the regulation of online „hate speech“)*, ANO Ģenerālās asamblejas 74. sesija, darba kārtības 70. punkta b) apakšpunkts, A/74/486, 09.10.2019., 7. lpp.,
https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Opinion/A_74_486.pdf (skatīts 23.01.2020.)

Koltay, T., *The media and the literacies: media literacy, information literacy, digital literacy*, Sage Journals, 33. sēj., 2. izd., 2011, 211.–221. lpp., <https://doi.org/10.1177/0163443710393382>

LA Referencia (Red de Repositorios Abiertos a la Ciencia), <http://lareferencia.info/es>

Lau, J., un Grizzle, A., *Evolution and History of Media and Information Literacy*, 2019

Lau, J. Region: Latin America. Association of College and Research Libraries, Working Group on Global Perspectives for Information Literacy, Student Learning and Information Literacy Committee, *Global Perspectives on Information Literacy: Fostering a Dialogue for International Understanding*, Association of College and Research Libraries, Čikāga (Ilinoisa), 2017, 60.–68. lpp.

McLuhan, M., un Fiore, Q., *The Medium is the Message: An Inventory of Effects*, Penguin Modern Classics, 1967

Media and Information Literacy: A practical guide for trainers, <https://www.dw.com/downloads/38871690/dwaeditionmilweb.pdf>

Media Development Indicators: A framework for assessing media development (visas atsauces uz Kosovu šajā dokumentā ir jāsaprot ANO Drošības padomes rezolūcijas 1244 (1999) kontekstā), <http://unesdoc.unesco.org/images/0016/001631/163102e.pdf>

Media Education: A Kit for Teachers, Students, Parents and Professionals, <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001492/149278e.pdf>

Media Legal Defence Initiative (MLDI), *Mapping Digital Rights and Online Freedom of Expression in East, West and Southern Africa*, 2018, https://www.mediadefence.org/wp-content/uploads/2020/06/Mapping-digital-rights-litigation_Media-Defence_Final-1.pdf (skatīts 03.02.2021.)

Nineteen Eighty-Four (filma), 1984, https://www.imdb.com/title/tt0087803/?ref_=nv_sr_srsq_0

Right to Information – Good Law and Practice (an authoritative collection of information and resources on right to information), <https://www.right2info.org/>

Teaching Right to information for advance learners, <https://www.right2info.org/resources/teaching-rti>

The Fifth Estate (filma), 2013, <https://www.imdb.com/title/tt1837703/>

The Rapprochement of cultures: roadmap?, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000244334>

Towards Information Literacy Indicators: Conceptual Framework Paper, https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/towards-information-literacy-indicators-08-infolit-en_0.pdf

Twitter, UNESCO, *Teaching and Learning with Twitter*,
<https://about.twitter.com/content/dam/about-twitter/company/twitter-for-good/en/teaching-learning-with-twitter-unesco.pdf>

Understanding Informational Literacy: A Primer,
<http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001570/157020e.pdf>

UNESCO Intercultural Dialogue Platform. Learn, Explore, Engage,
<https://en.unesco.org/interculturaldialogue/>

World Trends in Freedom of Expression and Media Development,
<https://en.unesco.org/world-media-trends>

Youth for Human Rights Information Kit free resource and self-instructional guide,
<https://www.youthforhumanrights.org/request-info/educators-kit.html>

unesco

Latvijas
Nacionālā komisija